

การจัดการศึกษาในวัดเทพศิรินทราวาสและโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส

การจัดการศึกษาในวัดเทพศิรินทราวาส

วัดเทพศิรินทราวาส เป็นวัดที่สร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัว โดยพระองค์โปรดเกล้าฯให้สร้างขึ้นในพ.ศ. 2414 ซึ่งเป็นปีที่พระองค์มีพระชนมายุ 25 พรรษา ซึ่งเรียกว่า อยู่ในวัยเบญจเพส โดยทรงตั้งพระทัยที่จะอภิศพระราชาศุภกถวายแด่พระบรมราชชนนี คือ สมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์ โดยให้ถือเสมือนหนึ่งว่า สมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์ทรงสร้างด้วยพระองค์เอง และพระองค์พระราชทานนามวัดว่า วัดเทพศิรินทราวาส ซึ่งเป็นการใช้นามวัดตามพระนามของสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์นั่นเอง ดังที่ปรากฏในพระบรมราชโองการ ความว่า

...พระอารามนี้ ได้ทรงพระราชดำริห์ สถาปนาขึ้นใหม่ โดยพระราชหฤทัย ประกอบด้วยพระกตัญญูตากตเวทิตาคณ เจริญรุ่งเรืองในพระบรมราชสันดาน ทรงรฤกถึงบูรพาการกิจ กรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์บรมราชชนนี... จึงได้ทรงบริจาคพระราชทรัพย์ สร้างพระอารามนี้ ฉลององค์สมเด็จพระบรมราชชนนี เปนเหมือนกับท่านได้สร้างด้วยพระองค์ แล้วพระราชทานนามพระอารามนี้ว่า วัดเทพศิรินทราวาส อนุโลมตามพระนาม สมเด็จพระบรมราชบูรพาการินี...²

และด้วยเหตุที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัด

---

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ศ 6/34 เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง ปฏิสังขรณ์วัดเทพศิรินทร์ (ร.ศ. 114-119)

² 100 ปีเทพศิรินทร์ 15 มีนาคม 2528-2528 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประกายพรึก, 2528), หน้า 79.

นี้เอง วัดเทพศิรินทราวาสจึงเป็นพระอารามหลวง* และเมื่อการสร้างวัดได้ แล้วเสด็จลงมาเมื่อปีพ.ศ. 2421 พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯอาราธนาพระ อริยมณี พร้อมด้วยพระสงฆ์และสามเณรอีก 22 รูป จากวัดบวรนิเวศวิหาร มาจำ พรรษา ณ วัดเทพศิรินทราวาส โดยถือว่า วัดนี้เป็นวัดของพระภิกษุสงฆ์คณะ ธรรมยุติกนิกาย³ และเป็นวัดที่ได้รับความอุปถัมภ์ทางการเงินจากรัฐ⁴

วัดเทพศิรินทราวาส ได้ชื่อว่าเป็นวัดที่มีชื่อเสียง พระภิกษุสงฆ์ที่มาประ จำที่วัดก็ล้วนแต่มีความรู้เพราะมาจากวัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งเป็นพระอารามหลวง และเป็นวัดที่พระบรมวงศานุวงศ์ขุนนางและเจ้าพระยาที่นี้ ดังเช่น พระบาทสมเด็จพระ

* พระอารามหลวง หมายถึง วัดที่มีลักษณะดังนี้

ก. พระเจ้าแผ่นดินทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์

ข. เจ้านายทรงสร้าง หรือขุนนางสร้างหรือบูรณะปฏิสังขรณ์แล้วถวาย เป็นพระอารามหลวง

ค. วัดที่ราษฎรสร้างหรือบูรณะปฏิสังขรณ์ ที่เจริญรุ่งเรืองงดงาม มี คุศสมบัติครบถ้วนตามที่คณะสงฆ์กำหนดไว้ แล้วขอพระราชทานยกขึ้นเป็นพระอาราม หลวง

พระอารามหลวง แบ่งออกเป็น 3 ชั้น ดังนี้

พระอารามหลวงชั้นเอก แบ่งออกเป็น 3 ชนิด คือ ราชวรมหาวิหาร ราชวรวิหาร วรมหาวิหาร

พระอารามหลวงชั้นโท แบ่งออกเป็น 4 ชนิด คือ ราชวรมหาวิหาร ราชวรวิหาร วรมหาวิหาร วรวิหาร

พระอารามหลวงชั้นตรี แบ่งออกเป็น 3 ชนิด คือ ราชวรวิหาร วรวิหาร สามัญ

³ 100 ปีเทพศิรินทร์ 15 มีนาคม 2428-2528, หน้า 83.

⁴ อุกุค จิงนิพนธ์สกุล, " เศรษฐกิจวัดในกรุงเทพมหานคร (พ. ศ. 2325-2453), " (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 159.

พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพรจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นต้น

นับแต่มีพระภิกษุสงฆ์มาประจำที่วัดเทพศิรินทราวาส ในพ.ศ. 2421 ได้มีราษฎรนำบุตรหลานมาฝากเป็นศิษย์วัด เพื่อคอยปรนนิบัติรับใช้พระภิกษุสงฆ์ตามธรรมเนียมโบราณที่สืบมา และเพื่อผลทางการศึกษา คือให้พระอาจารย์อบรมสั่งสอนวิชาหนังสือ อบรมจิตใจ เล่าเรียนทางพุทธศาสนา

การเล่าเรียนวิชาหนังสือในวัดเทพศิรินทราวาส มีลักษณะเช่นเดียวกับการศึกษาแบบโบราณ โดยพระภิกษุที่รับศิษย์เข้ามา จะทำหน้าที่สั่งสอนวิชา ให้ศิษย์วัดนั้นอ่านออกเขียนได้ และคิดเลขเป็น นอกจากนั้นแล้วยังอบรมจริยธรรมอันเป็นพื้นฐานทางพุทธศาสนา เมื่อศิษย์วัดเหล่านั้นถึงวัยสมควร และสมัครใจที่จะบวชเรียน พร้อมทั้งได้รับการอนุญาตจากบิดามารดาแล้ว ก็บรรพชาเป็นสามเณรหรือพระภิกษุ เพื่อศึกษาพระปริยัติธรรมบาลีต่อไป

สำหรับการศึกษาด้านปริยัติธรรม หลังจากการบรรพชานี้ สามเณรหรือพระนวกะ* จะมีได้ศึกษากับพระอาจารย์แต่เดิมแล้ว แต่จะต้องเข้าเรียนร่วมกัน ทั้งนี้เพราะวัดเทพศิรินทราวาสมีการจัดสอนพระปริยัติธรรมโดยคณะพระอาจารย์ ร่วมกับฆราวาส วิชาที่จะต้องศึกษาเล่าเรียนในครั้งนั้น คือ พระธรรมวินัยและภาษาบาลี ครั้งนี้พระอริยมุนี ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดทำหน้าที่สอนพระธรรมวินัย ส่วนวิชาภาษาบาลีนั้นเมื่พระมหาติศและฆราวาสอีก 2 คน ทำหน้าที่ครู^๕

การเล่าเรียนพระปริยัติธรรมนี้ เมื่อแรกเริ่มจัดสอนที่พลับพลาในบริเวณวัดเป็นการชั่วคราว และต่อมาเมื่อสร้างศาลาการเปรียญเสร็จก็ใช้สถานที่นั้นเป็นที่เรียน เมื่อถึงพ.ศ. 2433 จึงได้จัดการเล่าเรียนปริยัติธรรมบาลีเป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรม^๖ และยังคงเล่าเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส โดยมีพระภิกษุอาวาสและ

* พระนวกะคือพระบวชใหม่

^๕ นวกาณสูตร^๗ 25 พุทธศตวรรษ วัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหาร, (พระนคร: โรงพิมพ์รัชดารมภ์), หน้า 190-203.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

บรรพชิตที่มีความรู้ทำการสอน จนกระทั่งพ.ศ.2436 โรงเรียนนี้ได้เข้าอยู่ใต้การปกครองของมหามกุฏราชวิทยาลัย⁷

สำหรับการเรียนวิชาหนังสือไทยหรืออักษรวิจิตร ซึ่งพระภิกษุที่ประจำในวัดรับอบรมสั่งสอนศิษย์ ตามความรู้ความสามารถของบรรดาผู้เป็นพระอาจารย์นั้น ยังคงดำเนินต่อไป และลดลงเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ตั้งโรงเรียนหลวงในวัด และวัดเทพศิรินทราวาสก็ได้รับพระบรมราชโองการนี้มาดำเนินตามด้วย นับแต่พ.ศ.2428 ซึ่งถือเป็นการเริ่มการศึกษาในโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส

การเล่าเรียนวิชาหนังสือกับพระภิกษุนี้ สิ้นสุดลงในปีพ.ศ.2436 เมื่อโรงเรียนหลวงในวัดเทพศิรินทราวาส เข้าเป็นสาขาของมหามกุฏราชวิทยาลัย และมหามกุฏราชวิทยาลัยกำหนดให้ศิษย์วัดที่เล่าเรียนกับพระภิกษุในวัด ที่มีโรงเรียนสาขาของมหามกุฏราชวิทยาลัย ต้องเข้าเรียนในโรงเรียนทุกคน ดังข้อความในกฎของมหามกุฏราชวิทยาลัย ดังที่ยกมานี้

ข้อ 43...ในพระอาราม ที่ทางวิทยาลัยได้จัดห้องสอนหนังสือไทยแล้ว ภิกษุ สามเณรผู้บำรุงศิษย์ ต้องส่งศิษย์ของตน ซึ่งมีอายุไม่ถึงกำหนดอุปสมบทเข้าโรงเรียน ถ้าไม่ส่ง จะนับว่ามีไข้นักเรียนวัดนั้น...⁸

ดังนั้น พระภิกษุที่ดำเนินการจัดการศึกษาแบบโบราณศึกษา ในวัดเทพศิรินทราวาส ก็ต้องยกเลิกไป และให้ศิษย์เข้าเรียนในโรงเรียนหลวงที่ตั้งขึ้นแล้ว นับแต่ปีพ.ศ.2436 เป็นต้นมา

⁷ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 10 (ร.ศ.112), หน้า 526-527.

⁸ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.5 ศ 5/9 (ร-ล) เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องโรงเรียนราชวิทยาลัย (14 สิงหาคม 120-มีนาคม 121)

การศึกษาของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส

การศึกษาของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส เริ่มต้นนับแต่มีการก่อตั้งโรงเรียน ในปีพ.ศ. 2428 ซึ่งเป็นระยะเวลาหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดโรงเรียนตามแบบที่เรียกว่า โรงเรียนหลวง ขึ้นในวัดเพื่อเป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนของราษฎรสามัญทั่วไป 1 ปี และยังคงดำเนินอยู่เรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้

แต่จากขอบเขตของการศึกษาวิจัยของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ตามที่กำหนดไว้ นั้น เริ่มจากการก่อตั้งโรงเรียนหลวงในวัดเทพศิรินทราวาส เมื่อพ.ศ. 2428 ไปจนถึงยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่ระบอบประชาธิปไตย เมื่อ พ.ศ. 2475 รวมระยะเวลาเกือบ 20 ปี และผ่านรัชสมัยถึง 3 รัชกาล คือ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 และรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7

ด้วยบริบททางสังคม ซึ่งประกอบไปด้วยพื้นฐานทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ ศาสนาและวัฒนธรรม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาสอย่างมากมาย มีความต่างในแต่ละยุคสมัย

ดังนั้น การกล่าวถึง การศึกษาของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาสนี้ จึงแบ่งเป็น 3 ระยะ คือ

1. โรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2428-2453)
2. โรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468)
3. โรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2475)

อนึ่ง ชื่อของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส ตามที่ปรากฏในเอกสารต่างๆ ทั้งเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง มีการกล่าวถึงชื่อของโรงเรียนแตกต่างกันไปตามสถานภาพของโรงเรียนในวาระนั้นๆ ซึ่งในกรณีเช่นนี้ ผู้วิจัยจะใช้ชื่อโรงเรียนตามที่แท้จริงในเวลานั้น

นอกจากนั้นแล้ว ยังมีการเขียนชื่อโรงเรียนในเอกสารต่างๆ แตกต่าง

กันออกไป เช่น โรงเรียนเทพสุนทร^๑ โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์^{๑๐} โรงเรียนเทพศิรินทร์^{๑๑} หรือ โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ราวาส^{๑๒} เป็นต้น ในกรณีนี้ ผู้วิจัยขอยึดถือการเขียนชื่อ "เทพศิรินทร์" เป็นหลัก ทั้งนี้เพราะโรงเรียนนี้ ใช้ชื่อโรงเรียนตามชื่อวัดเทพศิรินทร์ราวาส และสำหรับชื่อวัดเทพศิรินทร์ราวาสนี้ สมเด็จพระยามกุฎราชกุมารวชิรญาณวโรรสทรงยืนยันว่า เขียนว่า "เทพศิรินทร์ราวาส" ซึ่งมาจากคำว่า เทพศิรินทร์ที่มีความหมายว่า พระมเหสีของพระจอมเกล้าแห่งเทเวศรา มิได้มาจากคำว่า เทพศิรินทร์ หลักฐานเกี่ยวกับเรื่องนี้ ปรากฏในลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระยามกุฎราชกุมารวชิรญาณวโรรส ที่ทรงมีไปถึงเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีเสนาบดี กระทรวงธรรมการ เมื่อปีพ.ศ. 2453 ความว่า

...ชื่อวัดเทพศิรินทร์ราวาส มาเขียนกันว่า เทพศิรินทร์ราวาส ที่แปลว่า วัดของท่านผู้ทรงศรีแห่งเทเวศรา ดูความเสียมากไม่หมายความว่าพระอินทร์เลย นั้นเข้าใจว่า พระยาตรีสุนทรโวหาร (פק) ผู้คิดนามสมเด็จพระบรมราชาชนนีในรัชกาลที่ 5 คงจะหมายความอย่างอื่น คือ เทพ-ศรี-อินทร เข้าสนธิเป็นเทพศิรินทร์ แปลความว่า พระจอมเกล้าของเทเวศรา ใช้ในสตรีลึงค์ หมายความว่า พระมเหสีของพระจอมเกล้าแห่งเทเวศรา ได้สวดต่อบัณฑิตจาริกบนพระโกศพระบรมอัฐิและพระ

---

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ 50.5/23 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง โปรดเกล้าฯพระราชทานเงินของเจ้าฟ้ากรมขุนสวรรคโลกลักษณา โรงเรียนที่วัดเทพศิรินทร์ (30 ธันวาคม 2453-29 เมษายน 2454)

^{๑๐} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.50.5/35 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องรายงานการดีและความเสียหายของโรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ซึ่งหลวงประกอบวุฒิสารไปตรวจ (27 กันยายน - 20 พฤศจิกายน 2459)

^{๑๑} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ศ 5/10 เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ (7 มิถุนายน 121-18 มิถุนายน 128)

^{๑๒} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 9, ร.ศ. 111.

โกศพระอัฐิของพระชนนีท่าน เขียนว่า กรมสมเด็จพระเทพศิรินทรา
 มาตย์ทุกแห่ง...ต่อมา ได้พบสำเนาประกาศเฉลิมพระนามาภิไธย ใน
 สมุดประกาศตั้งกรม...ก็ใช้อักษรเช่นนั้น.....จึงบอกมาให้รู้ เพื่อให้
 ให้ถูกหลัก...^{๑๓}

ด้วยเหตุผลจากพระอศิบาย ของสมเด็จพระยวชิรญาณวโรรสเช่นนี้
 และเหตุผลที่ว่า ชื่อของโรงเรียนซึ่งยังอยู่ในปัจจุบันนี้ คือ โรงเรียนเทพศิรินทร์
 ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอให้ชื่อโรงเรียนในการกล่าวถึงให้ตรงกันว่า โรงเรียนเทพศิรินทร์

โรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาสในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การจัดโรงเรียนในรูปแบบที่เรียกว่า โรงเรียนหลวงนั้น ได้รับการก่อ
 ตั้งในวัดเทพศิรินทราวาสในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และ
 ในช่วงเวลาแห่งรัชสมัยนี้ ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการจัดการศึกษา และ
 สถานะของโรงเรียนหลายครั้ง ซึ่งบางครั้งก็เป็นการพลิกรูปแบบของโรงเรียนไป
 อย่างสิ้นเชิง ชื่อของโรงเรียนจึงมีการเปลี่ยนแปลงไปตามฐานะของโรงเรียนใน
 วาระนั้นๆ

ดังนั้น ในการกล่าวถึงโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาสในรัชสมัยนี้ ผู้
 วิจัยจึงขอให้ชื่อโรงเรียนที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ละครั้งมาเป็นตัวกำหนด เพื่อกล่าวถึง
 โรงเรียนในครั้งนั้นๆ ให้ได้ความชัดเจนขึ้น

โรงเรียนหลวงในวัดเทพศิรินทราวาส

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้จัดการสอนแบบใหม่ ที่เรียกว่าโรงเรียนหลวงในวัด เมื่อปีพ.ศ.2427 นั้น ได้มีการก่อตั้งโรงเรียนหลวงในวัดขึ้นเป็นจำนวน 23 โรงเรียน¹⁴ และพระองค์ยังคงมีพระราชประสงค์ที่จะให้การศึกษาแพร่หลายกว้างขวางยิ่งขึ้น จึงมีการก่อตั้งโรงเรียนหลวงในวัดเพิ่มขึ้น

ในปีถัดมา คือ พ.ศ.2428 สมเด็จพระบรมราชินีนาถได้สนองพระบรมราชโองการจัดตั้งโรงเรียนหลวงในวัดเพิ่มขึ้นทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด โดยทรงได้รับความร่วมมือจากพระสงฆ์เจ้าอาวาสวัดรับทำนุบำรุงโรงเรียนนั้นๆ ทั้งนี้รวมถึงพระอริยมุนี ผู้เป็นเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาสด้วย โรงเรียนหลวงในวัดเทพศิรินทราวาสจึงได้รับการก่อตั้งมานับแต่นั้นมา

หลักฐานเรื่องการก่อตั้งโรงเรียนครั้งนี้ ปรากฏในรายงานโรงเรียนซึ่งสมเด็จพระบรมราชินีนาถกราบทูลถวายต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเจ้าอยู่หัว ดังมีใจความว่า

...จำนวนโรงเรียนที่ได้ตั้งขึ้นใหม่ ในเดือนนี้ วัดพระปฐมเจดีย์ เมืองนครไชยศรีแห่ง 1 วัดสันตารณบริวัตร เมืองราชบุรีแห่ง 1 ในเดือนสาม วัดเทพศิรินทร์ทราวาสแห่ง 1 วัดคงคาราม เมืองเพชรบุรีแห่ง 1 ...¹⁵

โรงเรียนหลวงในวัดเทพศิรินทราวาสนี้ เรียกกันโดยทั่วไปว่า โรงเรียน

¹⁴ กองจดหมายเหตุ. ร.5 ศ 1/1 เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง รายงานกรมศึกษาธิการ (กุมภาพันธ์ 105-กรกฎาคม 106).

* สมณศักดิ์สุดท้ายของท่านก่อนที่จจะมรณภาพ คือ พระธรรมไตรโลกาจารย์

¹⁵ 100 ปีเทพศิรินทร์ 15 มีนาคม 2428-2528 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประกายพรึก, 2528), หน้า 13.

เรียนวัดเทพศิรินทราวาส ในระยะแรกของการจัดตั้ง โรงเรียนอยู่ในภายใต้การควบคุมดูแลของกรมทหารมหาดเล็ก ทั้งนี้เป็นการสืบเนื่องจากการที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงรับภาระดูแลการศึกษา พร้อมกับที่ทรงดูแลกรมทหารมหาดเล็ก การโรงเรียนจึงขึ้นอยู่กับกรมทหารมหาดเล็กไปด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม เมื่อจำนวนโรงเรียนเพิ่มมากขึ้น กล่าวได้ว่า การเล่าเรียนแพร่หลายมากขึ้น¹⁶ ดังนั้น ในพ.ศ. 2430 พระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ให้แยกการศึกษาออกจากกรมทหารมหาดเล็ก และทรงประกาศตั้งกรมศึกษาธิการขึ้น¹⁷ โรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาสจึงเปลี่ยนไปอยู่ภายใต้การดูแลควบคุมของกรมศึกษาธิการ แต่ทั้งนี้ เมื่อโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาสได้เข้าเป็นโรงเรียนสาขาของมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพ.ศ. 2436 จึงมีการเปลี่ยนแปลงอีกครั้ง โดยครั้งนี้ อยู่ภายใต้การดูแลของมหามกุฏราชวิทยาลัย** แต่กรมศึกษาธิการก็ยังมีหน้าที่ควบ

---

* ขณะนั้น ทรงดำรงพระยศเป็น พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ

¹⁶ กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ, หน้า 51.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 52.

** มหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับการก่อตั้งโดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เมื่อพ.ศ. 2436 ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 10 ร.ศ. 112 จัดเป็นสถานศึกษาสำหรับภิกษุสงฆ์ เมื่อแรกก่อตั้งนั้น มหามกุฏราชวิทยาลัยจัดโรงเรียนสำหรับศิษย์วัดขึ้นตามวัดที่เป็นสาขาของวัดบวรนิเวศวิหารด้วย และด้วยเหตุที่วัดเทพศิรินทราวาสเป็นสาขาของวัดบวรนิเวศวิหาร โรงเรียนที่อยู่ในวัดเทพศิรินทราวาสจึงจัดโรงเรียนสาขาของมหามกุฏราชวิทยาลัยเช่นกัน รายละเอียดเรื่องมหามกุฏราชวิทยาลัยนี้ อ่านเพิ่มเติมได้จาก ประวัติมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์. พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2521.

คุมและตรวจตราคุณภาพของการศึกษาในโรงเรียนดังเช่นเดิม^{๑๒}

การจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาสนั้น เป็นการศึกษาระดับต้น ที่เรียกว่ามูลศึกษา ซึ่งในระยะแรกของการก่อตั้งนั้น ได้ใช้แบบเรียนเช่นเดียวกับโรงเรียนหลวงในพระบรมมหาราชวังด้วย* ทั้งนี้เป็นการควบคุมมาตรฐานของการศึกษาเช่นกัน

รูปแบบการจัดการศึกษาของโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาสนี้ เปลี่ยนแปลงครั้งแรกในพ.ศ. 2435 เมื่อกรมศึกษาธิการ ประกาศจัดการศึกษาชั้นมูลศึกษาเป็น 2 ระดับ คือ มูลศึกษาสามัญชั้นต่ำ และมูลศึกษาสามัญชั้นสูง** ทั้งนี้ไปเป็นตามแนวคิดของเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ เสนาบดีคนแรกของกระทรวงธรรมการ*** และกรมศึกษาธิการได้ประกาศให้โรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส เป็นโรงเรียนที่จัดการเรียนมูลสามัญชั้นสูง ซึ่งในครั้งนั้นมีเพียง โรงเรียนเท่านั้น ตามประกาศนี้

...โรงเรียนมูลศึกษาชั้นสูงในศก 111 นี้ ได้ตั้งขึ้นในแขวงกรุงเทพฯ

2-3 แห่ง คือ วัดเทพศิรินทราวาส แห่ง 1 วัดจักรวรรดิราชาวาส

^{๑๒} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ค 5๘32 (๑) เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องโรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ วัดราชบพิธ และการเล่าเรียนในวัดนิเวศน์ธรรมประวัติ (27 ตุลาคม-21 มกราคม 115)

* แบบเรียนชุดนี้มีด้วยกัน 6 เล่ม คือ มูลบทบรรพกิจ วรรณิติกร อักษรประโยค สังโยคพิจารณ์ ไวยจณพิจารณ์ และพิศาลการันต์

** การเรียนมูลสามัญชั้นต่ำ กำหนดเวลาเรียน 3 ปี วิชาที่เรียนคือ อ่าน เขียน และคิดเลขด้วยวิธีง่าย ๆ คือ บวก ลบ คูณ หาร ส่วนการเรียนมูลสามัญชั้นสูงนั้น กำหนดเวลาเรียน 4 ปี วิชาที่เรียน คือ เขียน อ่าน แต่งข้อความ ไวยากรณ์ เลข พงศาวดาร ภูมิศาสตร์ ธรรมจารี และวิทยาการเพื่อเพิ่มพูนความรู้

*** พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกระทรวงธรรมการขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2435

แห่ง 1 วัดประยุรวงศาวาส และวัดเสนาสนารามในแขวงกรุงเก่า
แห่ง 1 รวมเป็น 4 แห่ง...¹⁹

ดังนั้น นับแต่ปีพ.ศ.2435 โรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาสจึงเปลี่ยนจาก
การจัดการศึกษาชั้นมูลสามัญ ไปเป็นมูลสามัญชั้นสูง

ทางด้านบุคลากรของโรงเรียนนั้น มีครูใหญ่ของโรงเรียนทำหน้าที่ดำเนินการ
ด้านการศึกษา ครูใหญ่คนแรกของโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส เป็นฆราวาส
ชื่อนายเปลี่ยน²⁰

สำหรับนักเรียนของโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาสนั้น เมื่อเริ่มก่อตั้ง
ในปีพ.ศ.2428 มีนักเรียนทั้งสิ้น 28 คน²¹ ซึ่งคาดว่า นักเรียนเหล่านั้น คือ
ศิษย์วัดแต่เดิมนั่นเอง²² และจากรายงานโรงเรียนในครั้งที่ 2 และ 3 พบว่า
มีนักเรียนเข้าเรียนในโรงเรียนเพิ่มเติม รวมเป็น 42 คน และ 55 คน ตามลำดับ
จึงกล่าวได้ว่า ราชภูรนิยมนส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส
เช่นกัน

การเรียนในโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาสนี้ เป็นการศึกษาที่รัฐจัดให้
แก่ราษฎร โดยไม่คิดมูลค่าหรือ เรียกว่าเป็นการให้เปล่าเช่นเดียวกับโรงเรียน
หลวงในวัดอื่นๆทั่วไป ดังมีหลักฐานจาก ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 1
จ.ศ.1246 ว่า "...ทรงพระราชดำริให้ตั้งโรงเรียน ให้มีสำหรับพระอาราม

¹⁹ คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเถลิงถวัลย์ราชสมบัติครบรอบ 100 ปีใน
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัว, เอกสารเรื่องการจัดการศึกษาในรัชกาล
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 161-162.

²⁰ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ศ 1/1 เอกสารกรมราช
เลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องรายงานกรมศึกษาธิการ จ.ศ.
1248 (กุมภาพันธ์ 105-กรกฎาคม 106)

²¹ เรื่องเดียวกัน.

²² David K. Wyatt, The Politics of Reform in Thailand:
Educational in The Reign of King Chulalongkorn, p.152.

หลวงทุกๆพระอาราม เพื่อจะได้ให้บุตรหลานของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ได้เล่าเรียน โดยสะดวก ไม่ต้องเสียเงินทองอะไรเลย..."²³ ทั้งนี้เป็นไปตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ต้องการให้ราษฎรอันเป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินของพระองค์ได้รับการศึกษานั้นเอง

เกี่ยวกับโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาสนี้ มีประเด็นน่าสนใจที่ควรกล่าวถึงบางประการคือ หลังจากที่โรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส ได้เปลี่ยนไปเป็นโรงเรียนสาขาของมหามกุฏราชวิทยาลัยแล้ว กระทรวงธรรมการมีความเห็นว่ากิจการของโรงเรียนดำเนินไปได้ด้วยดี ทางวัดเทพศิรินทราวาสและมหามกุฏราชวิทยาลัย ตกลงปกครอง และการจัดหาเงินทุนให้แก่โรงเรียนได้เป็นอย่างดีจึงได้ย้ายโรงเรียนหลวงในวัดเทพศิรินทราวาสออกจากวัดนั้น ไปยังวัดสุทัศน์เทพวราราม²⁴ เพื่อเป็นการเผยแพร่โรงเรียนหลวงให้มากยิ่งขึ้น ราษฎรแถบใกล้เคียงวัดจะได้ส่งบุตรหลานไปเล่าเรียนได้สะดวก แต่การย้ายโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาสไปยังวัดสุทัศน์เทพวรารามนี้ เป็นการตั้งโรงเรียนหลวงแห่งใหม่ขึ้น โดยใช้ทุนทรัพย์ของพระคลังข้างที่ ซึ่งแต่เดิมนั้นเป็นเงินทุนสำหรับการจัดการศึกษาในโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส มิได้เป็นการย้ายนักเรียนจากโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาสไปเรียนที่วัดสุทัศน์เทพวราราม เหตุที่สามารถกล่าวเช่นนี้ได้ก็เพราะว่า ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการโยกย้ายนักเรียนจากโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาสไปยังโรงเรียนใหม่ อีกทั้งการเรียนการสอนในโรงเรียน ก็ยังคงดำเนินไปตามปกติ แต่ไปยกเลิก ในปี.ศ.2444 เมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงยกเลิกการจัดโรงเรียน

²³ คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเฉลิมถวัลย์ราชสมบัตินคร 100 ปี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เอกสารเรื่องการจัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 22-23.

²⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.50.5/1 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องย้ายโรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ (18 มกราคม 2439)

สาขาของมหามกุฏราชวิทยาลัย²⁵ ด้วยเหตุที่พระองค์ทรงมีพระภารกิจในการจัดการศึกษาหัวเมือง คณะกรรมการของมหามกุฏราชวิทยาลัยท่านอื่นๆต่างก็ช่วยรับภาระดูแลการศึกษาในหัวเมือง ตามมณฑลต่างๆ จึงไม่มีเวลาดูแลโรงเรียนสาขาต่างๆ ได้อย่างทั่วถึง เมื่อมีการประชุมใดๆเกี่ยวกับโรงเรียนสาขา คณะกรรมการซึ่งติดภารกิจดูแลการศึกษาหัวเมืองก็ไม่สามารถมาร่วมประชุมได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น พระองค์จึงทรงยกเลิกโรงเรียนสาขามหามกุฏราชวิทยาลัย โรงเรียนต่างๆก็กลับไปให้หลักสูตรของกรมศึกษาธิการดั้งเดิม²⁶

สำหรับโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาสนั้น มีการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาไปสู่การศึกษาอีกระดับหนึ่ง ซึ่งกล่าวได้ว่า นับเป็นการเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง ดังนั้น โรงเรียนหลวงในวัดเทพศิรินทราวาสที่ได้เริ่มก่อตั้งมานับแต่ปีพ.ศ. 2428 ก็ได้สิ้นสุดลงเมื่อปีพ.ศ. 2444 และเปลี่ยนแปลงไปเมื่อพ.ศ. 2445

การเปลี่ยนแปลงของโรงเรียนลำดับต่อไป เริ่มต้นในปีพ.ศ. 2445 โดยโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส ได้เปลี่ยนไปเป็น โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์ ดังจะกล่าวรายละเอียดในลำดับต่อไป

โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์

โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์นี้ มิใช่โรงเรียนที่ได้รับการก่อตั้งขึ้นใหม่ แทนโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส หากแต่เป็นโรงเรียนที่ได้รับการก่อตั้งมาแล้วนับแต่พ.ศ. 2435 ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม ซึ่งขณะนั้นการจัดการศึกษาในโรงเรียนได้แพร่หลาย และได้รับความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจ ความต้องการครู เพื่อทำหน้าที่สอนในโรงเรียนต่างๆจึงเพิ่มขึ้น ดังข้อความในพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความว่า

²⁵ ประวัติมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, (พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2521), หน้า 287.

²⁶ ธรรมจักร เล่ม 7, หน้า 225.

...การเล่าเรียนในประเทศสยามทว่าวันนี้ เป็นอันแลเห็น ปรากฏได้ แล้วว่า ความยากอย่างหนึ่ง ซึ่งได้เคยมีมาแต่ก่อน เมื่อครั้งแรกตั้ง กรมศึกษาธิการ คือ ยากในการที่จะชักชวนราษฎรทั้งหลายให้นิยมยินดีในการศึกษาเล่าเรียนนั้น เป็นอันไม่ต้องรำพึงที่จะแก้ไขอีกต่อไป เพราะโรงเรียนใดซึ่งได้ตั้งและเปิดขึ้นแล้วในขณะใด ก็มีกุลบุตรเข้าเล่าเรียนเต็มทีโดยทันที...ความต้องการในเวลาบัดนี้ ยิ่งกลับตรงข้ามกับแต่ก่อนเสียอีก คือ ไม่มีโรงเรียนให้พ่อแม่เด็กที่จะเล่าเรียน ไม่มีครูที่จะสอนให้พ่อโรงเรียน...²⁷

เมื่อการเล่าเรียนได้รับความนิยมมากขึ้นเช่นนี้ จึงต้องขยายการศึกษา โดยการจัดตั้งโรงเรียนเพิ่มขึ้นและเมื่อมีโรงเรียนแล้ว ก็จำเป็นต้องมีครูที่ดีเพื่อที่จะสามารถพัฒนาผู้เรียนได้เต็มกำลังความสามารถ ซึ่งเป็นผลให้การศึกษาเล่าเรียนได้เจริญยิ่งขึ้นไป ดังที่ได้กล่าวไว้ในโครงการศึกษา พ.ศ.2441* ว่า

...การศึกษาในกรุงสยามปัจจุบันนี้และในอนาคต ก็ต้องครูเป็นที่ตั้ง ครุดีแล้วก็ให้การเล่าเรียนที่ดี การใหญ่สำคัญของกรมศึกษาธิการก็คือ ฝึกหัดครูให้ดีแล้วเปนทางจริงๆ ที่จะให้การศึกษาเล่าเรียนในบ้าน เมืองสู่ทางเจริญ...²⁸

²⁷ พระราชหัตถเลขาทรงสั่งราชการในรัชกาลที่ 5-6 กับเรื่องประกอบ (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2507), หน้า 106 (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์)

*โครงการศึกษาพ.ศ.2441 เป็นโครงการแรกที่จัดวางแนวทางสำหรับการจัดการศึกษาของชาติ ประกาศใช้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

²⁸ คณะกรรมการจัดงานเฉลิมฉลองรัชสมบัตินครบ 100 ปี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เอกสารเรื่องการจัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 231.

เมื่อครั้งที่สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานภาพ ทรงดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศึกษาธิการนั้น ก็ทรงมีพระดำริที่จะจัดการฝึกหัดครูขึ้น ดังที่โรเบิร์ต มอว์นธ์* ได้จดหมายเรียนมายังเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ ว่า

...ที่พระเจ้าน้องยาเขอฯ เสนาบดีเก่า ได้ทรงคิดไว้ว่าจะตั้งขึ้นสำหรับฝึกหัดครูนั้น ความประสงค์สำคัญนั้นเพื่อจะสอนครูต่อไปข้างหน้าสำหรับโรงเรียนในประเทศนี้ ให้อริจักแบบแผนการสอนและการฝึกหัดอย่างแท้จริงที่แท้ จะได้เป็นแบบแผนอย่างดี และเป็นหลักถานในโรงเรียนทั่วไป...²⁹

และพระดำริของพระองค์ในอันที่จะสร้างโรงเรียนสำหรับฝึกหัดครูนั้น ก็ได้สำเร็จลุล่วงไป เมื่อเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการมีความคิดเห็นสอดคล้องกันในเรื่องการสร้างครูว่า "...โรงเรียนฝึกหัดครูอาจารย์นี้เป็นสิ่งสำคัญ การเล่าเรียนศึกษา ต้องอาศัยครูโรงเรียนชนิดนี้ จึงจะมีอาจารย์สั่งสอนให้เป็นแบบแผนเจริญต่อไป..."³⁰ เมื่อเป็นเช่นนั้น เจ้าพระยาภาสกรวงศ์จึงได้ดำเนินการก่อตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูขึ้น เมื่อพ.ศ. 2435 โดยอาศัยสถานที่ของโรงเรียนเลี้ยงเด็ก ของพระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ และเรียกชื่อว่า โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ ซึ่งเป็นโรงเรียนหลวงเช่นกัน แต่จัดเป็นโรงเรียนสอนวิชา

---

*มิสเตอร์มอว์นธ์ เป็นชาวอังกฤษเข้ามาในเมืองไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำหน้าที่เป็นครูสอนภาษาอังกฤษให้แก่พระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์ ซึ่งรวมทั้งพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศด้วย

²⁹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 53.1/1 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องสัญญามิสเตอร์กรีนรอด (15 พ.ค.-1 มกราคม 2435)

³⁰ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 53.1/2 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องเข้าเรียนชั้นหยา(ตึกปั้นหยา)ในสวนสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพรหน้าโรงเรียนเลี้ยงเด็กเป็นตรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ (23 มิถุนายน 2435-13 พฤศจิกายน 2440)

พิเศษ^{๓๑}

เมื่อแรกตั้งโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์นั้น มีนักเรียนมาสมัครเรียนเพียง 3 คน แต่ในเวลาต่อมา การฝึกหัดครูก็ได้รับความนิยมมากขึ้น กระทั่งดำเนินการมาได้ถึง 10 ปี คือ ในพ.ศ.2445 พระยาวิภากรบดิ เสนาบดีกระทรวงธรรมการสืบต่อจากเจ้าพระยาภาสกรวงศ์^{*} มีความคิดว่า นักเรียนของโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์มีมากขึ้น แต่สถานที่ของโรงเรียนคับแคบเกินไป สมควรที่จะหาสถานที่ใหม่ที่เหมาะสมกว่าเพื่อย้ายโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ไปตั้งที่นั่น ประจวบกับเวลานั้น อาคารเรียนของวัดเทพศิรินทราวาส เพิ่งสร้างเสร็จ พร้อมกับที่ โรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส ซึ่งเป็นโรงเรียนสาขาของมหามกุฏราชวิทยาลัยล้มเลิกไป อาคารเรียนจึงว่างอยู่ พระยาวิภากรบดิ จึงทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ย้ายโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์มายังอาคารเรียนใหม่นี้ เมื่อพ.ศ.2445 ดังหลักฐานที่ปรากฏนี้

...ด้วยตึกแมนณมิตรที่วัดเทพศิรินทราวาส ซึ่งจะจัดเป็นโรงเรียนนั้น
...เห็นด้วยเกล้าว่าขนาดพอดีที่จะเป็นโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ซึ่งสอน
ในโรงเรียนใหม่นี้...โรงเรียนใหม่ที่วัดเทพศิรินทร์นั้น พร้อมทั้งจะให้
สอนนักเรียนได้ในวันจันทร์ที่ 9 เดือนนี้...^{๓๒}

ดังนั้น ในปีพ.ศ.2445 นับแต่ยกเลิกโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส โรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาสก็ได้เปลี่ยนไปจัดการศึกษาสำหรับการฝึกหัดครู โดยใช้ชื่อโรงเรียนว่า โรงเรียนเทพศิรินทร์

^{๓๑} กระทรวงศึกษาธิการ. ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ, หน้า 102.

^{*} เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการเมื่อพ.ศ.2445 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แต่งตั้งพระยาวิภากรบดิขึ้นเป็นเสนาบดีต่อไป

^{๓๒} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.53.1/46 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องย้ายการฝึกหัดครูที่โรงเรียนเลี้ยงเด็กมาสอนที่โรงเรียนเทพศิรินทร์ (ตึกแมนณมิตร) (20 พฤษภาคม-18 มิถุนายน 2445)

ชื่อโรงเรียนว่า โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์

อนึ่ง ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ควรเรียกชื่อโรงเรียนนี้ว่า โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์ มิใช่ โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์ ดังที่เคยปรากฏในเอกสารอื่น เช่น ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ (หน้า 103) หรือในวิทยานิพนธ์เรื่อง พัฒนาการของสถาบันฝึกหัดครูและวิชาชีพครูในประเทศไทย พ.ศ. 2435-2475 ของนิพนธ์ เลิศณรงค์ ทั้งนี้เพราะในพ.ศ. 2445 เมื่ออาคารเรียนของโรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ราวาสแล้วเสร็จลง และได้ย้ายโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์มาใช้สถานที่ของวัดเทพศิรินทร์ราวาสนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานนามโรงเรียนว่า โรงเรียนเทพศิรินทร์ ดังข้อความที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขา^๓

...ส่วนตึกแมนณมิตรนั้น *ได้จัดย้ายการฝึกหัดอาจารย์ซึ่งสอนอยู่ที่โรงเรียนเลี้ยงเด็กมาสอน... เมื่อการตกแต่งเรียบร้อยแล้ว จึงจะจัดการเปิดเป็นพิธีอีกครั้งหนึ่ง และขอให้ชื่อโรงเรียนนั้นว่า "โรงเรียนเทพศิรินทร์"...^๓

ดังนั้น โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ที่ย้ายมาจากโรงเรียนเลี้ยงเด็ก จึงได้ชื่อว่าโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์ และจัดการสอนเป็น 2 แผนก คือ แผนกโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ และแผนกโรงเรียนประถมศึกษา สำหรับให้นักเรียนฝึกหัดอาจารย์ได้ฝึกทดลองสอน ทั้งนี้เป็นระเบียบของการฝึกหัดอาจารย์โดยตรง ดังความที่ปรากฏในกฎสำหรับโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ว่า "...โรงเรียนนี้ต้องมีโรงเรียนสามัญศึกษาต่างๆ เป็นสาขาอยู่ด้วย สำหรับจะได้เป็นที่ซึ่งนักเรียนที่ฝึกหัดเป็นครุมาหัด

* ตึกแมนณมิตร คือ อาคารเรียนหลังแรกของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทร์ราวาส เริ่มสร้างตั้งแต่ครั้งยังเป็นโรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ราวาส ในพ.ศ. 2438 และสร้างเสร็จในพ.ศ. 2445

^๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 53.1/46 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องย้ายการฝึกหัดครูที่โรงเรียนเลี้ยงเด็กมาสอนที่โรงเรียนเทพศิรินทร์ (ตึกแมนณมิตร) (20 พฤษภาคม-18 มิถุนายน 2445)

สอน..."³⁴ ดังนั้นโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์ จึงต้องมีแผนโรงเรียน
ประถมไว้เพื่อฝึกทดลองการสอนด้วย

การจัดหลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์
นั้น เรียกว่า หลักสูตรสำหรับอาจารย์ชั้นประถมศึกษา ซึ่งรับนักเรียน 2 ระดับ
คือ ชั้นปีที่ 1 และชั้นปีที่ 2³⁵ และสำหรับโรงเรียนประถมนั้น จัดการศึกษาตั้ง
แต่ชั้นมูลเป็นต้นไป ทั้งหมดนี้อยู่ภายใต้การจัดการของกรมศึกษาธิการทั้งสิ้น

เกี่ยวกับบุคลากรของโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์นั้น เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้
บริหารหรืออาจารย์ใหญ่โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์คนแรกนั้นเป็นชาวต่างประเทศ คือ
นายกรินรอด และอาจารย์ใหญ่ของโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์ก็คือ นาย
เอฟ ยี เทร์ส ทั้งนี้เป็นไปได้ว่าการฝึกหัดครูเป็นเรื่องใหม่สำหรับวงการศึกษาไทย
กรมศึกษาธิการจึงจำเป็นต้องขอรับคำแนะนำจากชาวต่างประเทศ ดังนั้นใน
คณะกรรมการฝึกหัดอาจารย์จึงมีชาวต่างประเทศร่วมอยู่ด้วย

อนึ่ง ทางด้านผู้บริหารโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส เมื่อพ.ศ. 2445
นั้นได้แยกเป็น 2 โรงเรียน คือ นายเอฟ ยี เทร์ส เป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียน
ฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์ และพระยาโสภาทวรกิจ เป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียน
ประถมเทพศิรินทร์

สำหรับนักเรียนฝึกหัดอาจารย์นั้นได้รับการคัดเลือกเป็นพิเศษ ทั้งนี้
เพราะกรมศึกษาธิการต้องการผู้มีความสามารถดีเหมาะสมที่จะเป็นครูเข้ามาเล่าเรียน ดัง
เหตุผลที่ว่า

...ฝึกหัดครูเป็นการสำคัญอย่างหนึ่งของการศึกษา เพราะครุย่อมเป็น
ผู้ที่ทรงคุณวุฒิ สามารถที่จะให้ความรู้แก่ศิษย์โดยสมบูรณ์ ทั้งเป็นผู้ที่
จะเพาะสั่งสอน และกิริยาอัธยาศัยให้ศิษย์เป็นการดีด้วย เหตุฉะนั้นจึง

³⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 53.1/53 เอกสารกระทรวง
ศึกษาธิการ เรื่องกฎสำหรับโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ (1 มิถุนายน 2446)

³⁵ กรมศึกษาธิการ, "หลักสูตรโรงเรียนอาจารย์ชั้นประถมศึกษา,"
วิทยาสาร 2,4 (สิงหาคม 2445): 115-116.

ต้องการครุฑีๆมากอีก... เหตุฉะนั้นจึงจำเป็นที่จะกวาดชั้นในการฝึกหัด
ครูให้ยิ่งขึ้น...^{๓๖}

นอกจากนั้นแล้ว เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการ
ก็ได้เน้นถึงความสำคัญของครุฑีดี อันเป็นผลให้การศึกษาไปด้วยว่า "...ก็แลเห็น
ชัดว่า ความรู้ของเด็กดีชั้นนั้น เป็นด้วยความสามารถของครูเป็นสำคัญยิ่ง ถ้าครูที่
เข้าใจในวิธีสอนบริบูรณ์พร้อมเพรียงแล้ว การเล่าเรียนศึกษาต้องเจริญขึ้นเป็นแน่
โดยธรรมดา..."^{๓๗} ด้วยเหตุผลที่ว่า การจัดการศึกษาให้แก่กุลบุตร ต้องการ
ครุฑีดีมาเป็นแบบอย่างและอบรมสั่งสอนเด็กทั้งหลายนี้เอง จึงมีการคัดเลือกผู้เข้า
เรียนนี้ โดยผู้เข้าเรียนฝึกหัดอาจารย์นี้ จะต้องผ่านการสอบไล่ชั้นประถมแล้ว และได้ทำการฝึกหัดสอนตามโรงเรียนที่กรมศึกษาธิการจัดส่งไปเล่าเรียน พร้อมกับทดลอง
ฝึกสอนมาแล้วอย่างน้อย 1 ปี^{๓๘} กรมศึกษาธิการเรียกนักเรียนประเภทนี้ว่า
นักเรียนฝึกหัดอาจารย์^{๓๙}

อนึ่ง สังคมไทยครั้งนั้นก็ยกย่องอาชีพครุฑีว่ามีเกียรติ ดังที่กรมศึกษาธิการ
กล่าวว่า "...อีกประการหนึ่งในทววันนี้ ย่อมเป็นสิ่งที่ปรากฏและนิยมกันแล้วว่าการ
เป็นครุฑีย่อมเป็นตำแหน่งสูง..."^{๔๐} ดังนั้น นักเรียนฝึกหัดอาจารย์จึงต้องมีคุณ
สมบัติพร้อม ทั้งด้านวัยวุฒิ คุณวุฒิและชาติวุฒิ นักเรียนเหล่านั้นจะต้องเป็นนักเรียน

^{๓๖} กรมศึกษาธิการ, "คำสั่งเรื่องนักเรียนอาจารย์ชั้นฝึกหัด," วิทยาจารย์
2, 11 มีนาคม 2455: 408-412.

^{๓๗} ดวงเดือน นิตกาลบุตร, ประวัติการศึกษา, หน้า 77-78.

^{๓๘} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.2/3 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่องเหตุการณ์ขัดขวางแก่การศึกษาที่จะให้ผลดีเกิดขึ้น และตั้งกฎเสนาบดีว่าด้วย
อัตราเงินเดือนครู (พ.ศ.2442)

^{๓๙} กรมศึกษาธิการ, "คำสั่งเรื่องนักเรียนอาจารย์ชั้นฝึกหัด," วิทยาจารย์
2, 11 มีนาคม 2455: 408-412.

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน.

ที่เรียนดี ประพฤติดี มีความขยันหมั่นเพียรในการเรียน⁴¹ และถึงแม้ว่า ได้รับการคัดเลือกมาเรียนแล้ว หากประพฤติตัวไม่ดี ก็จะถูกคัดชื่อออกไป⁴² จึงกล่าวได้ว่า นักเรียนฝึกหัดอาจารย์นั้น ล้วนแต่เป็นนักเรียนที่ได้รับการคัดเลือกมาแล้ว ไม่ว่าจะเป็นนักเรียนที่พระภิกษุหรือมรราวาส

ทางด้านนักเรียนของโรงเรียนประถมศึกษานี้ เป็นนักเรียนที่ยกมาจากโรงเรียนนายเหม ซึ่งเป็นโรงเรียนสาขาของโรงเรียนมหาดเล็ก สมทบกับนักเรียนของโรงเรียนสายสวัสดิ⁴³ อนึ่ง ในแผนกโรงเรียนประถมศึกษานั้นยังมีแผนกมูลสามัญรวมอยู่ด้วย⁴⁴ และสำหรับนักเรียนมูลสามัญนี้ ไม่ปรากฏหลักฐานว่าเป็นนักเรียนจากที่ใด แต่เมื่อพิจารณาว่า เมื่อครั้งที่มหามกุฏราชวิทยาลัยยกเลิกโรงเรียนสาขาของวิทยาลัยนั้น โรงเรียนสาขาต่างๆ ต่างกลับไปใช้หลักสูตรของกรมศึกษาธิการดั้งเดิม ย่อมหมายความว่ารวมไปถึงโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาสด้วย เพราะในครั้งนั้น โรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาสก็ยังคงมีนักเรียนมาเล่าเรียนตามปกติ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า นักเรียนในโรงเรียนมูลสามัญ ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นแผนกหนึ่งของโรงเรียนประถมเทพศิรินทร์นี้ คือ นักเรียนจากโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาสแต่เดิมนั่นเอง และนักเรียนเหล่านี้ก็เป็นนักเรียนกลุ่มน้อยของโรงเรียนประถมเทพศิรินทร์ เพราะได้รวมกับนักเรียนจากโรงเรียนนายเหมและโรงเรียนสายสวัสดิ

เมื่อโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์เปิดทำการสอนนั้น มีนักเรียน

⁴¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.53.1/51 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องส่งนักเรียนโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์ (พ.ศ.2446)

⁴² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.53.1/62 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ (พ.ศ.2447-2449)

⁴³ กรมศึกษาธิการ, "รายงานโรงเรียนอาจารย์," วิทยาจารย์ 2,3 (กรกฎาคม 2445): 112.

⁴⁴ กรมศึกษาธิการ, "คำสั่งกรมศึกษาธิการ," วิทยาจารย์ 7,15 (สิงหาคม 2450): 55.

ฝึกหัดอาจารย์ 47 คน และนักเรียนแผนกประถม จำนวน 173 คน⁴⁵

โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์ เป็นโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส จนถึงพ.ศ. 2449 และสิ้นสุดลงเนื่องกรมศึกษาธิการย้ายโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ไป รวมกับโรงเรียนฝึกหัดครูฝั่งตะวันตก ซึ่งกรมศึกษาธิการได้เปิดดำเนินการ ณ โรงเรียนราชวิทยาลัย มาตั้งแต่พ.ศ. 2446 แล้ว⁴⁶ แต่ในการย้ายโรงเรียนฝึกหัด อาจารย์ออกไปจากอาคารเรียนของวัดเทพศิรินทราวาสครั้งนี้ กรมศึกษาธิการ ไม่ได้ย้ายแผนกประถมศึกษาไปด้วย ดังนั้นแผนกประถมศึกษาจึงยังคงเป็นโรงเรียน ประถมเทพศิรินทร์ ใช้อาคารเรียนของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาสต่อไป และ เนื่องจากอาคารเรียนส่วนใหญ่ว่างลง กรมศึกษาธิการจึงย้ายโรงเรียนสวนกุหลาบ อังกฤษมาใช้อาคารร่วมกับโรงเรียนประถมเทพศิรินทร์ เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของการจัดการศึกษาของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาสเป็นลำดับต่อไป

โรงเรียนสวนกุหลาบอังกฤษวัดเทพศิรินทร์

เมื่อโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ย้ายออกจากตึกแมนณมิตร ซึ่งเป็นอาคาร สำหรับเป็นโรงเรียนของวัดเทพศิรินทราวาสเมื่อพ.ศ. 2449 ในปีเดียวกันนั้น ทาง กรมศึกษาธิการจึงย้ายโรงเรียนสวนกุหลาบอังกฤษ ซึ่งตั้งอยู่ ณ โรงเรียนสุนันทาลัย มาใช้ตึกแมนณมิตร เป็นสถานที่จัดโรงเรียนต่อไป

โรงเรียนสวนกุหลาบอังกฤษนี้ บางครั้งเรียกชื่อว่าโรงเรียนอังกฤษสวน กุหลาบ และเป็นโรงเรียนที่แรกตั้งในพระบรมมหาราชวัง โดยเรียกชื่อว่า โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ และเป็นโรงเรียนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยาตำราจรงราชานุภาพทรง

⁴⁵กรมศึกษาธิการ, "รายงานโรงเรียนอาจารย์," วิทยาจารย์ 2, 3 (กรกฎาคม 2445): 112.

⁴⁶กรมศึกษาธิการ, "คำสั่งเรื่องจัดโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เป็นโรงเรียนประจำ," วิทยาจารย์ 6, 20 (ตุลาคม 2449): 796-798.

ดำเนินการจัดตั้งขึ้น เพื่อฝึกสอนนายร้อยนายสิบในกรมทหารมหาดเล็ก เมื่อพ.ศ. 2424⁴⁷ ซึ่งเมื่อได้รับความนิยมจากพระราชวงศ์และขุนนางข้าราชการมากขึ้น ก็ มีผู้เรียนเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ ในปีต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายไปจัดการสอนที่พระตำหนักสวนกุหลาบ และเปลี่ยนเป็นโรงเรียนสอนวิชาทั่วไป สำหรับข้าราชการพลเรือน และเป็นโรงเรียนชั้นสูงสำหรับพระราชวงศ์⁴⁸ อย่างไรก็ตามครั้งนั้น ยังไม่มีการเรียนการสอนวิชาภาษาอังกฤษ มีแต่วิชาเหล่านี้ คือ ภาษาไทย คณิตศาสตร์เบื้องต้น ภูมิศาสตร์ และวิชาพิเศษ คือ การบัญชี การโทรเลข การย่อความ เขียนจดหมาย และเขียนรายงาน⁴⁹ สำหรับวิชาภาษาอังกฤษนั้น เริ่มขึ้นภายหลัง และจัดเป็นแผนกภาษาอังกฤษ แยกออกจากโรงเรียนหนังสือไทยที่มีมาแต่เดิม⁵⁰ ทั้งนี้เป็นไปตามพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงมีพระราชประสงค์ให้พระราชวงศ์ และขุนนางข้าราชการ ได้ศึกษาเล่าเรียนวิชาภาษาอังกฤษ เพื่อประโยชน์ในการแสวงหาความรู้ วิทยาการใหม่ๆต่อไป ดังความปรากฏในพระบรมราชโองการ ที่ทรงพระราชทานแก่นักเรียนโรงเรียนสวนกุหลาบ เมื่อพ.ศ. 2433 ว่า

...วิชาหนังสือไทยนั้น เมื่อรู้ดีแล้วพอทำการได้จริงอยู่ แต่เมื่อไม่รู้ หนังสืออังกฤษแล้วจะรู้สึกคับแค้นใจเมื่อภายหลัง เพราะเหตุว่าตำหรับ

⁴⁷ สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "ตำนานสวนกุหลาบ" ใน 1 ศตวรรษโรงเรียนหลวงสวนกุหลาบ (กรุงเทพมหานคร: เอราวิวัฒนาการพิมพ์, 2525), หน้า 3.

⁴⁸ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "ประวัติสังเขปการจัดการศึกษาปรีดยูนันแห่งประเทศสยาม ภาคที่ 1 (พ.ศ. 2414-2435)" ใน เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี, หน้า 195-207.

⁴⁹ เดวิด เค เวียอาจ, "การศึกษากับการทำให้สังคมไทยทันสมัย," แปลโดย โกวิทวงศ์สรวิวัฒน์, วารสารประวัติศาสตร์, หน้า 63-90.

⁵⁰ David K. Wyatt, The Politics of Reform in Thailand: Education in the Reign of King Chulalongkorn, p. 109.

ตำราวิชาการต่างๆ ซึ่งเขาลงพิมพ์ไว้เป็นภาษาต่างประเทศ มีภาษาอังกฤษเป็นต้น มากมายหลายหมื่นหลายแสนฉบับ การที่จะร่ำเรียนให้รู้วิชาต่างๆ ในเวลานี้ต้องอาศัยอ่านภาษาอังกฤษ... จำต้องเรียนจากภาษาอังกฤษ... เพราะฉะนั้นการที่รู้หนังสืออังกฤษ เป็นลาภอันวิเศษของนักเรียนซึ่งจะหาได้ในการเล่าเรียน...^{๕๑}

ดังนั้นโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ จึงมีการจัดการศึกษา 2 แผนก คือ แผนกโรงเรียนไทย และแผนกโรงเรียนอังกฤษ ใช้สถานที่เรียนที่เดียวกัน คือ พระตำหนักสวนกุหลาบ แต่เมื่อจำเป็นต้องย้ายออกจากพระตำหนักสวนกุหลาบเนื่องจากมีนักเรียนมากขึ้น* เกิดความคับแคบในการใช้สถานที่ ประจวบกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดเตรียมพระตำหนักสวนกุหลาบเป็นที่ประทับของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ** ดังนั้นโรงเรียนสวนกุหลาบจึงต้องย้ายออกจากพระบรมมหาราชวัง และเนื่องจากมีนักเรียนในโรงเรียนเป็นจำนวนมาก การจัดหาสถานที่ที่เหมาะสมจึงเป็นไปได้ยากจึงต้องแยกโรงเรียนออกเป็น 2 แผนก และใช้สถานที่เรียนแยกกันไป ดังเช่น แผนกภาษาไทย ย้ายออกมาอยู่ที่กระทรวงธรรมการ ในขณะที่แผนกภาษาอังกฤษยังคงอยู่ที่พระตำหนักสวนกุหลาบ^{๕๒} นับแต่นั้น ดูเหมือนว่าโรงเรียนสวนกุหลาบแผนกภาษาไทยและแผนกภาษาอังกฤษ จะแยกกันชัดเจนขึ้น เพราะแยกสถานที่ที่ตั้งโรงเรียนกันออกไป และมีผู้บริหารของแต่ละโรงเรียน

เกี่ยวกับการจัดหาสถานที่ เพื่อก่อสร้างเป็นโรงเรียนสวนกุหลาบนี้ ได้

^{๕๑} ประยูรช สิริพิพันธ์, ตามรอยบาทพระพุทธรูปเจ้าหลวง

(พระนคร: สำนักพิมพ์สยาม, 2514), หน้า 480.

* ตามที่เจ้าพระยาภาสกรวงศ์กราบทูลต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพ.ศ. 2440 นั้น มีนักเรียนถึง 480 คน โดยเป็นนักเรียนแผนกภาษาไทย 400 คนและนักเรียนแผนกภาษาอังกฤษ 80 คน

** คือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ในขณะที่พระองค์เสด็จไปศึกษา ณ ประเทศอังกฤษ

มีการเตรียมการหลายครั้ง แต่ก็หยุดชะงักทางด้านสถานที่ที่เหมาะสม จึงทำให้โรงเรียนสวนกุหลาบต้องโยกย้ายสถานที่จัดการศึกษา ซึ่งก็มีส่วนเกี่ยวพันถึงอาคารเรียนในวัดเทพศิรินทราวาสมาก่อนหน้าการย้ายโรงเรียนสวนกุหลาบอังกฤษ ในครั้งนี้มาแล้ว กล่าวคือ เมื่อปีพ.ศ.2444 ได้เคยมีการเตรียมอาคารของโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาสไว้เพื่อเป็นโรงเรียนสวนกุหลาบทั้งแผนภาษาไทยและภาษาอังกฤษแล้วครั้งหนึ่ง ตามพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว^{๕๒} แต่อย่างไรก็ตาม โรงเรียนสวนกุหลาบก็ไม่ได้ย้ายมาตั้งในบริเวณวัดเทพศิรินทราวาส ทั้งนี้เพราะ พระยาศุุฎีการบดีให้ความเห็นว่า โรงเรียนสวนกุหลาบเป็นโรงเรียนที่ตั้งขึ้นในพระบรมมหาราชวังเพื่อเป็นแบบอย่างแก่โรงเรียนหลวงอื่นๆ จึงไม่สมควรมาอยู่ในวัดเทพศิรินทราวาส ควรที่จะไปตั้งหลังวัดบวรสถาน* ซึ่งกำลังก่อสร้างเป็นกระทรวงธรรมการ^{๕๓} ประจวบกับในช่วงเวลานั้น โรงเรียนสนันทาลัยซึ่งเป็นโรงเรียนสำหรับสอนกุลสตรี ยกเลิกดำเนินการจัดการศึกษา** ดังนั้นอาคารเรียนของโรงเรียนนี้จึงว่างลง โรงเรียนอังกฤษสวนกุหลาบ จึงย้ายไปใช้

^{๕๒} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ศ 5/31 (ว) เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง วัดเทพศิรินทร์ เรื่องสร้างโรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ (20 มีนาคม 114)

* วัดบวรสถานสุทธาวาส ในพระราชวังบวรสถานมงคล ปัจจุบันเป็นวิทยาลัยนาฏศิลป์ ของกรมศิลปากร

^{๕๓} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร. 5 ศ 5/17 (ศ-๑) เอกสารกรมราชเลขาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องโรงเรียนสนันทาลัย (27 กันยายน 121 - 23 พฤศจิกายน 125)

** นักเรียนของโรงเรียนสนันทาลัยลดน้อยลงเหลือเพียง 17 คนเท่านั้น พระยาศุุฎีการบดี ซึ่งขณะนั้นเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการจึงมีความเห็นว่าควรยกเลิกการดำเนินการกิจการของโรงเรียน

สถานที่ของโรงเรียนสุนันทาลัย^{๕๔} โดยคาดการณ์ว่าเมื่อโรงเรียนสวนกุหลาบที่จะสร้างขึ้น ณ บวรสถานแล้วเสร็จลง ก็จะย้ายโรงเรียนไปตั้งที่นั่น โดยรวมกับโรงเรียนสวนกุหลาบแผนกภาษาไทย แต่เหตุการณ์ไม่เป็นตามที่คาด ทั้งนี้เพราะต่อมาในพ.ศ. 2449 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ มีพระดำริที่จะจัดโรงเรียนสุนันทาลัยให้เป็นโรงเรียนสำหรับกุลสตรี เรียกว่า โรงเรียนราชินี^{๕๕} ดังนั้น โรงเรียนอังกฤษสวนกุหลาบจึงต้องย้ายออกจากโรงเรียนสุนันทาลัย ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันที่โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์ ย้ายไปรวมกับ โรงเรียนฝึกหัดครูฝั่งตะวันตกเหลือไว้เพียงโรงเรียนประถมเทพศิรินทร์ โรงเรียนอังกฤษสวนกุหลาบจึงย้ายไปตั้ง ณ ดิگมันน์นฤมิตร เรียกว่า โรงเรียนสวนกุหลาบอังกฤษวัดเทพศิรินทร์^{๕๖}

เกี่ยวกับโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส เมื่อพ.ศ. 2449 นั้น มีประเด็นที่น่าสนใจประการหนึ่ง คือ ในอาคารเรียนของวัดเทพศิรินทราวาส คือ ดิگมันน์นฤมิตรนั้น มีโรงเรียนอยู่ถึง 2 โรงเรียนด้วยกัน คือ โรงเรียนประถมเทพศิรินทร์* และโรงเรียนสวนกุหลาบอังกฤษ ซึ่งจัดการศึกษาต่างกัน

สำหรับโรงเรียนประถมเทพศิรินทร์นั้น จัดการศึกษาระดับมูล ถึงระดับ

^{๕๔} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ศ 5/17 (ศ-๑) เอกสารกรมราชเลขาธิการกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องโรงเรียนสุนันทาลัย (27 กันยายน 121 - 23 พฤศจิกายน 125)

^{๕๕} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ศ 5/17 (ศ-๑) เอกสารกรมราชเลขาธิการกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องโรงเรียนสุนันทาลัย (27 กันยายน 121-23 พฤศจิกายน 125)

^{๕๖} 100 ปีเทพศิรินทร์, หน้า 61.

* การที่เรียกชื่อโรงเรียนว่า โรงเรียนประถมเทพศิรินทร์ มิใช่เทพศิรินทร์ ทั้งนี้เพราะเรียกตามชื่อ โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ และตามนามพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ประถม ในแผนกสามัญศึกษา* ทางด้านโรงเรียนสวนกุหลาบอังกฤษนั้น จัดการศึกษา ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา ไปถึงมัธยมศึกษา และเป็นการศึกษาที่เรียกว่า การศึกษา พิเศษ กล่าวคือ การเรียนเน้นหนักไปทางด้านภาษาอังกฤษ และจัดเป็นวิสามัญ ศึกษา**

ในช่วงระยะเวลา 1 ปีนั้น ทั้งโรงเรียนประถมเทพศิรินทร์ และโรงเรียนสวนกุหลาบอังกฤษ ต่างแยกกันจัดการศึกษา ผู้บริหารโรงเรียนก็แยกจากกัน โดยอาจารย์ใหญ่โรงเรียนสวนกุหลาบอังกฤษ คือ นายเอช อี สไปวิ และครูใหญ่โรงเรียนประถมเทพศิรินทร์ คือ ขุนจรัลชวณะเพท ครูผู้ทำการสอนก็แยกจากกัน มีเพียงบุคลากรบางตำแหน่ง เช่น คนงานเท่านั้นที่ทำหน้าที่ร่วมกัน^{๕๗}

ดังนั้น ในปีถัดมา คือ พ.ศ. 2450 กรมศึกษาธิการจึงรวมโรงเรียนทั้งสองเข้าด้วยกัน โดยจัดให้เป็นโรงเรียนมัธยมพิเศษ สังกัดแขวงวิสามัญศึกษา และให้นายเอช อี สไปวิ อาจารย์ใหญ่ของโรงเรียนสวนกุหลาบอังกฤษ เป็นอาจารย์ใหญ่ขุนจรัลชวณะเพท*** อาจารย์ใหญ่โรงเรียนประถมเทพศิรินทร์ เป็นอาจารย์ผู้ปกครอง ทำหน้าที่ดูแลงานด้านปกครองนักเรียน^{๕๘} และเรียกชื่อโรงเรียนว่า โรงเรียน

*สามัญศึกษา หมายถึง การศึกษาวิชาความรู้ที่เป็นสิ่งสามัญที่ควรจะรู้เพื่อนำไปเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพ

**วิสามัญศึกษา คือ การศึกษาในวิชาความรู้พิเศษขึ้นไป เพื่อใช้ในการประกอบอาชีพการงานเฉพาะ เช่น เป็นช่าง เป็นแพทย์ เป็นอาจารย์ เป็นต้น

^{๕๗} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 50.16/103 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องโรงเรียนอังกฤษสวนกุหลาบ (6 ตุลาคม 2448-25 ตุลาคม 2449)

*** ขุนจรัลชวณะเพท เป็นอาจารย์ผู้ปกครอง ของโรงเรียนประถมเทพศิรินทร์ และเมื่อโรงเรียนเปลี่ยนไปใช้ชื่ออื่นๆ ขุนจรัลชวณะเพทก็ยังเป็นอาจารย์ผู้ปกครอง ภายหลังท่านได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยาจรัลชวณะเพท และทำหน้าที่อาจารย์ผู้ปกครองของโรงเรียนไปจนถึงพ.ศ. 2475 จึงขอลาออก

^{๕๘} กรมศึกษาธิการ, "คำสั่งกรมศึกษาธิการ," วิทยาจารย์ 7, 15 (สิงหาคม 2450): 55.

เรียนมัธยมพิเศษอังกฤษสวนกุหลาบ^{๕๙}

เมื่อโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส ใช้ชื่อว่า โรงเรียนมัธยมพิเศษอังกฤษสวนกุหลาบนั้น การจัดการศึกษาในโรงเรียน จัดเป็นการศึกษาพิเศษ กล่าวคือ มุ่งใช้ภาษาอังกฤษให้มากที่สุด และถึงแม้ว่าจะเป็นโรงเรียนมัธยมพิเศษ แต่ก็จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับชั้นมูลไปจนถึงระดับมัธยม

อนึ่ง การจัดการศึกษาหลายระดับในโรงเรียนมัธยมพิเศษนี้ มิใช่เรื่องพิเศษแต่อย่างใด เพราะเป็นลักษณะทั่วไปของโรงเรียนมัธยมพิเศษ ดังความที่ปรากฏในเอกสารเรื่องขยายการเล่าเรียนชั้นสูงว่า "...โรงเรียนมัธยมพิเศษทั้งหลายเขาย่อมรับนักเรียนสอนตั้งแต่พะแนงมูลและประถมพิเศษขึ้นไปด้วย..."^{๖๐}

จากการรวมสองโรงเรียนเข้าด้วยกัน นักเรียนของโรงเรียนมัธยมศึกษาพิเศษอังกฤษสวนกุหลาบ ก็คือ นักเรียนจากโรงเรียนสวนกุหลาบอังกฤษ และนักเรียนจากโรงเรียนประถมเทพศิรินทร์นั่นเอง

การใช้ชื่อ"สวนกุหลาบอังกฤษ" หรือ "อังกฤษสวนกุหลาบ" ในครั้งนี้ นับเป็นครั้งสุดท้าย ทั้งนี้เพราะต่อมาอีก ในพ.ศ. 2451 กรมศึกษาธิการได้เปลี่ยนชื่อโรงเรียน จากโรงเรียนมัธยมศึกษาพิเศษอังกฤษสวนกุหลาบ ไปเป็นโรงเรียนมัธยมพหุภาษาต่างประเทศเทพศิรินทร์^{๖๑} ทั้งนี้เป็นการเปลี่ยนชื่อโรงเรียนเท่านั้น การดำเนินการจัดการศึกษาภายในโรงเรียน บุคลากรต่างๆ หรือนักเรียน ยังคงเหมือนเดิมทุกประการ กล่าวได้ว่า ชื่อของโรงเรียนสวนกุหลาบอังกฤษหมดไป แต่ความเป็นโรงเรียนสวนกุหลาบอังกฤษนั้นยังคงสืบเนื่องต่อไป ในชื่อของโรงเรียนมัธยมพหุภาษาต่างประเทศเทพศิรินทร์

อนึ่ง นับแต่มีการเปลี่ยนชื่อของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาสในพ.ศ.

^{๕๙} ราชกิจจานุเบกษา ร.ศ. 126 เล่ม 24 หน้า 456.

^{๖๐} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 4/34 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องขยายการเล่าเรียนชั้นสูง (9 ตุลาคม-25 มีนาคม 2452)

^{๖๑} 100 ปีเทพศิรินทร์ 15 มีนาคม 2428-15 มีนาคม 2528, หน้า 62.

2451 นี้ กรมศึกษาธิการยังได้เปลี่ยนแปลงชื่อโรงเรียนอีกหลายครั้งซึ่งการเปลี่ยนแปลงชื่อของโรงเรียน และรูปแบบของการจัดการศึกษา ให้สอดคล้องกับหลักสูตร หรือ โครงการศึกษา หรือแผนการศึกษาที่กรมศึกษาธิการได้กำหนดขึ้น มิใช่การเปลี่ยนแปลงโรงเรียน หรือรูปแบบของโรงเรียนเช่นที่เคยเปลี่ยนมาในครั้งก่อน

ดังนั้น การกล่าวถึงโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาสในลำดับต่อไปนี้ ผู้วิจัย จะไม่ใช่ชื่อของโรงเรียนเป็นตัวกำหนด ทั้งนี้เพราะการจัดการศึกษาดำเนินไปในรูปแบบเช่นเดียวกันนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากพิจารณาโดยใช้รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นขอบเขต ก็พบว่าการจัดการศึกษาของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส ในรัชสมัยนี้* สิ้นสุดในวาระที่ใช้ชื่อโรงเรียนว่า โรงเรียนมัธยมพิเศษเทพศิรินทร์ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงตามคำสั่งของกรมศึกษาธิการ ในพ.ศ. 2452⁶² และยังคงมีรูปแบบของการจัดการศึกษาภายในโรงเรียนเหมือนดังเช่นโรงเรียนมัธยมพหุภาษาต่างประเทศ กล่าวคือจัดการศึกษาในรูปแบบของการศึกษาพิเศษ ตั้งแต่ระดับชั้นมูลไปถึงระดับมัธยมศึกษาจัดการต่างๆ ภายในโรงเรียน ไม่ว่าจะเป็นด้านบุคลากร ด้านวิชาการ ด้านธุรการ หรือแม้แต่ต้นนักเรียน ก็ยังเป็นเช่นเดิมทั้งสิ้น

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การจัดการศึกษา ของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการศึกษามากที่สุด และในการเปลี่ยนแปลงบางครั้ง ก็เป็นการพลิกรูปแบบของการจัดการศึกษาไปอย่างสิ้นเชิง

* รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สิ้นสุดลงเมื่อพระองค์เสด็จสวรรคตในวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2453

⁶² 100 ปีเทพศิรินทร์ 15 มีนาคม 2428-15 มีนาคม 2528, หน้า 62.

โรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาสในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรัชสมัย จากรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไปเป็นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น การจัดการศึกษาของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส ยังคงดำเนินสืบเนื่องต่อมา ในชื่อของ โรงเรียนมัธยมพิเศษเทพศิรินทร์ กล่าวคือ จัดการศึกษาพิเศษ ให้แก่นักเรียนตั้งแต่ชั้นมูล ไปจนถึงชั้นมัธยมศึกษา โดยมุ่งเน้นการใช้ภาษาอังกฤษให้มากที่สุดเท่าที่ทำได้ ดังเช่นเดิม

การเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ มีทั้งการเปลี่ยนแปลงชื่อของโรงเรียน และการเปลี่ยนการจัดการศึกษา ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามหลักสูตรการศึกษา

สำหรับชื่อของโรงเรียนในรัชสมัยนี้ เริ่มต้นด้วย การใช้ชื่อโรงเรียนว่า โรงเรียนมัธยมพิเศษเทพศิรินทร์ สืบเนื่องมาจากรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 และมีการเปลี่ยนแปลงอีกครั้ง ในพ.ศ. 2456 โดยใช้ชื่อโรงเรียนว่า โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์^{๕๓} ซึ่งได้ใช้ชื่อนี้ตลอดจนสิ้นรัชสมัยของพระองค์

การเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาภายในโรงเรียน เริ่มต้นตั้งแต่ต้นรัชสมัยนี้ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่สืบเนื่องมาจากกรมศึกษาธิการ แก้ไขการจัดชั้นมัธยมพิเศษ ซึ่งแต่เดิมมีกำหนด 5 ปี ให้ลดเหลือเพียง 3 ปี เท่ากับมัธยมสามัญ และจัดหลักสูตรเพิ่มขึ้น เรียกว่าหลักสูตรมัธยมสูง กำหนดเวลาเล่าเรียน 2 ปี การเปลี่ยนแปลงนี้ กรมศึกษาธิการดำเนินการตั้งแต่พ.ศ. 2452^{๕๔} ซึ่งเป็นปลายรัชสมัยที่แล้ว แต่สามารถจัดทำสำเร็จ ในพ.ศ. 2453 โดยการจัดใช้อาคารที่สร้างใหม่ในบริเวณวัดราชบุรณะ จัดเป็นโรงเรียนที่จัดการสอนชั้นมัธยมสูงโดยเฉพาะ

^{๕๓} 100 ปีเทพศิรินทร์ 15 มีนาคม 2428-15 มีนาคม 2528, หน้า 62.

^{๕๔} กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ, หน้า 193.

และเรียกชื่อโรงเรียนนั้นว่า โรงเรียนชั้นสูงราชบุรณ* และทำการย้ายนักเรียน
ชั้นมัธยม 4-5 ของโรงเรียนมัธยมพิเศษเทพศิรินทร์ และโรงเรียนราชวิทยาลัยไป
เรียนที่โรงเรียนชั้นสูงราชบุรณ ที่เพิ่งตั้งขึ้นใหม่^{๕๕}

ดังนั้น ในพ.ศ. 2453 นักเรียนของโรงเรียนมัธยมพิเศษเทพศิรินทร์
ในระดับมัธยม จึงเหลือเพียงชั้น มัธยม 1 ถึง 3

นอกจากนั้นแล้ว ในปีถัดมา คือ พ.ศ. 2454 กรมศึกษาธิการ ได้เปิด
แผนกมัธยมสามัญ** เพิ่มขึ้นในโรงเรียนมัธยมพิเศษเทพศิรินทร์ ทั้งนี้เพราะกรมศึกษา
ธิการ มีความเห็นว่า โรงเรียนที่จัดสอนมัธยมสามัญในขณะนั้น ไม่เพียงพอแก่
ความต้องการของนักเรียนที่จะเล่าเรียน จึงสมควรขยายการมัธยมสามัญ โดยการ
จัดเพิ่มขึ้นในโรงเรียนมัธยมพิเศษเทพศิรินทร์ด้วย^{๕๖}

การเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาภายในโรงเรียน มีขึ้นอีกครั้งในพ.ศ.
2457 ครั้งนี้เป็นกำการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษา ไปตามหลักสูตรหลักสูตรใหม่

* ปัจจุบันคือ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย

^{๕๕} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 4/34 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่องขยายการเล่าเรียนชั้นสูง (9 ตุลาคม-25 มีนาคม 2452)

** แผนกมัธยมสามัญนี้ จัดตามหลักสูตรสามัญศึกษา ที่กรมศึกษาธิการดัด
แปลงแก้ไขในพ.ศ. 2450 ซึ่งแบ่งการสามัญศึกษาเป็น 2 รูปแบบ คือ สามัญและ
พิเศษ มัธยมสามัญนี้จะเรียนภาษาอังกฤษน้อยกว่ามัธยมพิเศษ

^{๕๖} กระทรวงศึกษาธิการ, "คำสั่งกระทรวงธรรมการ, ที่ 43/7657,"

พ.ศ. 2456* โดยการจัดการเรียนชั้นประถมศึกษา 3 ปี และมัธยมศึกษาอีก 8 ปี รวมเป็น 11 ปี

จากการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรเป็นผลให้การจัดชั้นเรียนในโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์มีการปรับเปลี่ยน โดยการเล่าเรียนชั้นมูลซึ่งมีอยู่แต่เดิมยกเลิกไป นอกจากนั้นแล้ว การเรียนชั้นมัธยมปีที่ 4-5 ซึ่งมีการปรับไปเป็นชั้นมัธยมสูง ก็และย้ายไปเรียนในโรงเรียนชั้นสูงราชบุรณนั้น ได้เริ่มจัดขึ้นอีกครั้ง คราวนี้ เรียกชื่อว่า ชั้นมัธยมปีที่ 7-8

กล่าวได้ว่า นับแต่พ.ศ. 2456 เป็นต้นไป โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ ได้จัดการศึกษาตั้งแต่ชั้นประถมปีที่ 1 ไปจนถึงมัธยมปีที่ 8 การจัดการเล่าเรียนเช่นนี้ ดำเนินเรื่อยไปจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

โรงเรียนในวัดเทพศิทรราชวาสในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

การจัดการศึกษาของโรงเรียนในวัดเทพศิทรราชวาส ดำเนินสืบเนื่องต่อมาจากรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวคือ ใช้ชื่อโรงเรียนว่า โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ จัดการเรียนการสอนให้แก่ักเรียนตั้งแต่ชั้นประถมปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 8 ในแผนการศึกษาพิเศษ และแผนกลำมัญ อย่างไรก็ตาม ได้มีการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาไปตามหลักสูตรของกระทรวงธรรมการ ที่ได้ดำเนินการแก้ไข ในพ.ศ. 2471 ซึ่งครั้งนั้น กรมศึกษาธิการ จัดแบ่งหลักสูตรมัธยมตอนปลายออกเป็น 3 แผนก คือ แผนกกลาง

* หลักสูตรใหม่นี้ จัดตามโครงการศึกษา 2456 เปรียบเทียบระดับการศึกษาทั้งแบบเดิมและแบบใหม่ หลังจากเปลี่ยนแปลงแล้ว ดังนี้

ชั้นประถมปีที่ 1-3 เทียบเท่าชั้นมูลที่ 1-2 (เดิม)

ชั้นมัธยมปีที่ 1-3 จัดเป็นมัธยมตอนต้น เทียบเท่าชั้นประถมปีที่ 1-2 (เดิม)

ชั้นมัธยมปีที่ 4-6 จัดเป็นมัธยมตอนกลาง เทียบเท่าชั้นมัธยมปีที่ 1-2 (เดิม)

ชั้นมัธยมปีที่ 7-8 จัดเป็นมัธยมตอนปลาย เทียบเท่าชั้นมัธยมสูง (เดิม)

แผนภาษา และแผนวิทยาศาสตร์* ทั้งนี้ ด้วยเหตุว่า เป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียน สามารถเลือกเรียนได้ตามความสมัครของตนเอง และเป็นการเตรียมตัวเพื่อศึกษาต่อในชั้นอุดมศึกษา^{๕๗} โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ ได้เปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาระดับมัธยมปลายตามหลักสูตรดังกล่าวนี้ ตั้งแต่นั้น.ศ. 2472 เป็นต้นมา^{๕๘} แต่เมื่อจัดการศึกษาตามหลักสูตรใหม่นี้ไปได้ 2 ปี ทางโรงเรียนได้ยกเลิกแผนกกลาง ด้วยเหตุผลว่า ไม่มีประโยชน์ ต่อการเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา^{๕๙} อย่างไรก็ตาม ต่อมาในปีพ.ศ. 2474 โรงเรียนก็ยื่นคำร้อง ขอจัดแผนกกลางขึ้นอีกครั้ง และกระทรวงธรรมการได้อนุญาตให้ดำเนินการได้ตามประสงค์^{๖๐}

นอกจากนี้แล้ว ทางด้านการศึกษาระดับประถมนั้น ได้ยกเลิกการสอนวิชาภาษาอังกฤษซึ่งเป็นรูปแบบของโรงเรียนประถมพิเศษแต่เดิม ทั้งนี้เป็นไปตามคำสั่งของกระทรวงศึกษาธิการ เนื่องจากกรมสามัญศึกษา มีความเห็นว่าโรงเรียนประถมบางโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษมากกว่าเกินกว่าที่หลักสูตรกำหนดให้ จึงให้ยกเลิกเสียทั้งหมด ผู้ที่สนใจจะเรียนให้ศึกษาในเวลาเรียนของโรงเรียน

---

* การเรียนในแผนกกลาง เรียนวิชาสามัญทั่วไป เหมือนหลักสูตรแต่เดิม สำหรับแผนภาษานั้น หนักทางภาษาต่างประเทศ และทางด้านแผนวิทยาศาสตร์นั้น เรียนหนักไปทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์

^{๕๗} กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ, หน้า 301.

^{๕๘} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 50.5/66 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง โรงเรียนเทพศิรินทร์ขออนุญาตเปิดการสอนมัธยมบริบูรณ์ชายแผนกกลาง (7 เมษายน-1 พฤษภาคม 2474)

^{๕๙} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 50.5/66 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง โรงเรียนเทพศิรินทร์ขออนุญาตเปิดการสอนมัธยมบริบูรณ์ชายแผนกกลาง (7 เมษายน-1 พฤษภาคม 2474)

^{๖๐} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2) ศธ. 5/1 เอกสารกองกลางสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง แจ้งความและประกาศกระทรวงและกรมต่าง ๆ พ.ศ. 2473 (4 เมษายน - 30 มีนาคม 2474)

ทั้งนี้ เริ่มตั้งแต่พ.ศ. 2472 เป็นต้นมา⁷¹

การเปลี่ยนแปลงใดๆของการจัดการศึกษา ของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส นับแต่เริ่มก่อตั้งโรงเรียน ในพ.ศ. 2428 ไปถึง พ.ศ. 2475 นั้น ลึกลงตั้งแต่พ.ศ. 2474 เมื่อครั้งที่เปิดแผนกกลางในโรงเรียน แต่การจัดการศึกษาของโรงเรียนยังคงดำเนินต่อไป การเปลี่ยนแปลงครั้งต่อไป หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบอบสมบูรณาสิทธิราชย์ ไปเป็นระบอบประชาธิปไตย ในพ.ศ. 2475 คือ การที่กระทรวงธรรมการ มีคำสั่งให้ยกเลิกการจัดการศึกษาแผนกกลาง ในพ.ศ. 2476⁷² ทั้งนี้รวมไปถึง แผนกกลางในโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ด้วย

ต่อจากนั้น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 กระทรวงธรรมการประกาศยกเลิกการจัดการศึกษาระดับประถม ในโรงเรียนรัฐบาล ตั้งแต่พ.ศ. 2480 เป็นต้นไป⁷³ การเล่าเรียนชั้นประถมในโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์จึงยกเลิกไปด้วยเช่นกัน นับแต่นั้นมา โรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส จึงมีการจัดการศึกษาแต่เพียงชั้นมัธยมเท่านั้น

สำหรับชื่อของโรงเรียนนั้น มีการเปลี่ยนแปลงอีกครั้ง ในพ.ศ. 2494 ซึ่งอยู่ในรัชกาลปัจจุบัน โดยกระทรวงศึกษาธิการ มีคำสั่งให้เปลี่ยนชื่อโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ ไปเป็นโรงเรียนวัดเทพศิรินทร์⁷⁴ การเปลี่ยนแปลงครั้งสุดท้าย คือ การเปลี่ยนมาใช้ชื่อโรงเรียนว่า โรงเรียนเทพศิรินทร์ เมื่อพ.ศ. 2414 เปลี่ยนแปลงจากโรงเรียนหลวงในวัดไปเป็นโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ (พ.ศ. 2445).

⁷¹ กระทรวงศึกษาธิการ, "คำสั่งกรมสามัญศึกษา, ที่ 116/7611," 13 กันยายน พ.ศ. 2472.

⁷² กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ, หน้า 321.

⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 350.

⁷⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2) ศธ. 5/50 เอกสารกองกลาง สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องแจ้งความและประกาศกระทรวงและกรมต่างๆ (2 เมษายน-28 ธันวาคม 2494)

ทั้งนี้ เป็นการตามคำร้องขออนุญาตจากโรงเรียน เพื่อใช้ชื่อโรงเรียนตามนามพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้เคยพระราชทานไว้ตั้งแต่พ.ศ. 2445⁷⁵

คุณภาพของการศึกษาของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส

วัดเทพศิรินทราวาส จัดการศึกษาในระบบโรงเรียนให้แก่ราษฎรทั่วไป นับแต่แรกก่อตั้งโรงเรียนหลวงในวัด ตั้งแต่พ.ศ. 2428 และโรงเรียนได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างพลิกรูปแบบของการจัดการศึกษา ถึง 2 ครั้งด้วย กล่าวคือ ความต่างของการจัดการศึกษา ในโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาสเป็นเรื่องที่น่าสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ความแตกต่างของการศึกษา น่าจะส่งผลไปถึงคุณภาพของการจัดการศึกษาในโรงเรียนด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากความแตกต่างของการจัดการศึกษาของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส เห็นได้เด่นชัด และสามารถจัดได้ 3 ระยะ ดังนี้ คือ

- ระยะที่ 1 โรงเรียนหลวงในวัดเทพศิรินทราวาส
- ระยะที่ 2 โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์
- ระยะที่ 3 โรงเรียนสวนกุหลาบอังกฤษวัดเทพศิรินทร์ ครั้งนี้รวมไปถึงระยะหลังจากการปรับเปลี่ยนการจัดการศึกษา และเปลี่ยนแปลงชื่อโรงเรียน เป็นโรงเรียนมัธยมพิเศษอังกฤษสวนกุหลาบเป็นต้นมา จนกระทั่งในที่สุด คือการเปลี่ยนมาใช้ชื่อโรงเรียนว่า โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์

ดังนั้น การกล่าวถึงคุณภาพของการศึกษา ของโรงเรียน ในวัดเทพศิรินทราวาสนี้ ผู้วิจัยจึงขอแบ่งกล่าวเป็น 3 ระยะดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้

⁷⁵ 100 ปีเทพศิรินทร์ 15 มีนาคม 2428-2528, หน้า 63.

โรงเรียนหลวงในวัดเทพศิรินทราวาส

เมื่อพิจารณาคุณภาพของการศึกษา ในโรงเรียนหลวงในวัดเทพศิรินทราวาส ตามหลักฐานเท่าที่สามารถจะค้นคว้าได้นั้น พบว่ามีข้อมูลสนับสนุน ทั้งในข้อดีและข้อด้อย ของคุณภาพการศึกษา

สำหรับข้อดีของคุณภาพ ของการศึกษา ในโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส หรือโรงเรียนหลวงในวัดเทพศิรินทราวาสนั้น กล่าวได้ว่า มีสัมฤทธิ์ผลที่ดี ทั้งนี้ มีเหตุผลสนับสนุน คือ

เมื่อพิจารณาจากจำนวนนักเรียน ซึ่งเมื่อแรกตั้งโรงเรียนนั้น มีนักเรียนทั้งสิ้น 28 คน⁷⁶ แต่จากรายงานโรงเรียนครั้งที่ 2 พบว่า มีนักเรียนเพิ่มขึ้น รวมเป็น 42 คน และเมื่อรายงานโรงเรียนครั้งที่ 3 ปรากฏว่า มีนักเรียนเพิ่มขึ้นเป็น 55 คน⁷⁷ ถึงแม้ว่าจะเป็นจำนวนไม่มากนัก แต่จำนวนนักเรียนก็เพิ่มขึ้นมิได้ลดลงจนต้องเลิกสัมกิจการของโรงเรียน ดังที่เคยมีรายงานว่า โรงเรียนบางโรง มีนักเรียนมาเรียนน้อยลงจนทำให้ต้องปิดโรงเรียนไป ดังตัวอย่างนี้ "...ในเดือนยี่ เลิกโรงเรียนวัดโปรดเกษเชษฐารามแห่ง 1 ในเดือน 4 เลิกโรงเรียนวัดทองธรรมชาติแห่ง 1..."⁷⁸

นอกจากนั้นแล้ว หากพิจารณาจากผลการสอบไล่หนังสือ ซึ่งนักเรียนแต่ละโรงเรียนจะใช้แบบทดสอบเดียวกัน ได้ปรากฏหลักฐานว่า ในการสอบเมื่อ พ.ศ. 2430 นักเรียนโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส สอบได้ประโยค 1 จำนวน 2

⁷⁶ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ศ1/1 เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องรายงานกรมศึกษาธิการ จ.ศ. 1248 (กุมภาพันธ์ 105 - กรกฎาคม 106)

⁷⁷ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ศ1/1 เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องรายงานกรมศึกษาธิการ จ.ศ. 1248 (กุมภาพันธ์ 105 - กรกฎาคม 106)

⁷⁸ 100 ปีเทพศิรินทร์ 15 มีนาคม 2428-2528, หน้า 13.

คน^{7๙} ต่อมาในปีพ.ศ.2431 ก็สามารถสอบประโยค 1 ได้อีก 2 คน^{๘๐} และในปีพ.ศ.2432 สอบได้ 4 คน^{๘๑} ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่าการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาสนั้น ให้ผลที่น่าพึงพอใจกรมศึกษาธิการก็ได้แสดงความชื่นชมในผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส จึงได้ทูลเกล้าฯ เสนอชื่อ นายเปลี่ยน ครูใหญ่ของโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส เพื่อรับเงินพระราชทาน เนื่องจากความสำเร็จในการจัดการศึกษาในโรงเรียน^{๘๒}

เหตุผลอีกประการหนึ่ง คือ การพิจารณาจากผลการสอบชิงทุนเล่าเรียนหลวง เมื่อครั้งมีการสอบคัดเลือกนักเรียนไปศึกษาต่อที่ยุโรป ในปีพ.ศ.2440 นักเรียนจากโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส คือ นายพุ่ม* สามารถผ่านการสอบชิงทุนเล่าเรียนหลวง และเดินทางไปศึกษาวิชาทหารที่ประเทศรัสเซีย ในการเดินทางไปครั้งนี้ นายพุ่มได้รับการคัดเลือกให้ไปเป็นพระสหายของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้า

^{7๙} คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเถลิงถวัลย์ราชสมบัติครบรอบ 100 ปี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เอกสารการจัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 46.

^{๘๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า 79.

^{๘๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า 119.

^{๘๒} คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเถลิงถวัลย์ราชสมบัติครบรอบ 100 ปี, ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เอกสารการจัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 125.

* นายพุ่มเป็นบุตรของนายช้อย ราษฎรสามัญ หลังจากได้ศึกษาวิชาทหารที่ประเทศรัสเซียแล้ว ก็รับราชการเป็นทหารในกองทัพของพระเจ้าชาร์ ได้รับชื่อว่า พุ่มสีก

ฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ^{๓๓*}

นอกจากนั้น ยังพิจารณาได้จาก ความก้าวหน้าในการประกอบอาชีพการงาน ซึ่งเป็นผลมาจากการเล่าเรียนของนักเรียนเก่าโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส ได้แก่ ข้อมูลจากชีวประวัติของพระยาจรัสชวณะเพท อาจารย์ผู้ปกครองโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 พบว่าท่านสำเร็จการศึกษาเบื้องต้นจากโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาสนี้เอง^{๓๔} จึงกล่าวได้ว่า การจัดการศึกษาในโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาสสามารถบรรลุเป้าหมายในการให้ความรู้แก่ราษฎรได้เป็นอย่างดี

สำหรับข้อด้อย ของการศึกษา ของโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาสนั้น พิจารณาจากรายงานของพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ์^{๓๕} อธิบดีกรมศึกษาธิการ ซึ่งทูลเกล้าถวายต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกล่าวถึงข้อบกพร่องของโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส ด้วยเหตุว่าหย่อนยานทางระเบียบ

^{๓๓} เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี, พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูล เล่ม 2 (พระนคร: ศุภสภา, 2506), หน้า 1-4.

* การจัดหาพระสหายถวายแด่สมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ เมื่อพระองค์เสด็จไปศึกษา ณ ต่างประเทศนี้ เป็นพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยทรงมีพระราชประสงค์ให้ราษฎรสามัญไปศึกษา เพื่อเป็นคู่แข่งของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ เพื่อที่พระเจ้าลูกยาเธอจะได้ทรงมีมาเนในการเล่าเรียน รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ อ่านเพิ่มเติมได้จาก หนังสือ พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูล เล่ม 2 รวบรวมโดย เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี และ หนังสือ เกิดวังปารุสก์ พระนิพนธ์ของ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์

^{๓๔} ประวัติครู 2502, พระนคร: โรงพิมพ์ศุภสภา, 2502.

^{๓๕} พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ์ เป็นพระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับเจ้าจอมมารดาอ่วม ทรงได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นอธิบดีกรมศึกษาธิการ เมื่อพ.ศ. 2438

วินัย ดั่งข้อความที่ปรากฏนี้

...การเรียบร้อยนั้นก็ไม่มี เมื่อข้าพระพุทธเจ้าไปดู นักเรียนลุกขึ้นเดินสับสนกันอยู่ ที่นั่งเรียนก็นั่งเอนๆ เกือบจะเป็นนอนเรียน โรงเรียนนั้นรุ่งรังมาก โต๊ะเก้าอี้ก็ขาดอยู่บ้าง ที่มีอยู่ก็ไม่สะอาด... ดิสциплиน (Discipline) นั้น ก็กวัดขั้นเป็นลึ้งๆอย่างๆคนๆ เป็นต้นว่าที่โรงเรียนวัดพระเทพศิรินทร์นั้น ห้ามไม่ให้สูบบุหรี่ แต่เด็กขึ้นเดินวุ่น หลานนั่งเอนๆจวนจะนอนเรียนก็ได้ แลถ้าครูจะสูบบุหรี่ก็คงจะไม่ห้าม ทั้งบนโต๊ะมีของโสโครก ที่ไม่ต้องการในเวลาเรียน เช่น หวี หลากันบุหรี่ด้วย... ครูไปถูระของตัวเสีย ทิ้งไว้ให้ครูรองดูอยู่คนเดียว... ถ้าเป็นครั้งเป็นคราวก็จะไม่เป็นไร แต่ถ้าเสมอๆไป ก็จะทำให้เด็กเล่นเสียไม่เรียน เพราะครูรองนั้นมักจะเป็นเด็กหนุ่มๆ บางที่เป็นนักเรียนมาด้วยกันก็เป็นได้...^{๘๕}

จึงกล่าวได้ว่า คุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส มีทั้งข้อดีและข้อด้อย กล่าวคือ โรงเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาที่ดี แต่บกพร่องในด้านระเบียบวินัยของนักเรียน

โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์

เมื่อก้าวถึงโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์นั้น ผู้วิจัยขอย้ำเตือนอีกครั้งว่า การศึกษาในโรงเรียนจัดแบ่งเป็น 2 แผนก คือ แผนกฝึกหัดอาจารย์ และแผนกประถม ดังนั้น เมื่อการกล่าวถึงคุณภาพของการศึกษา จึงจำเป็นต้องแยกจากกันด้วย

สำหรับแผนกฝึกหัดอาจารย์นั้น เมื่อพิจารณาจากการที่กรมศึกษาธิการ

^{๘๕} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ศ 1/35 เอกสารกรมราชเลขา
 ธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องเบ็ดเสร็จศึกษาธิการ (ร.ศ. 110

กำหนดคุณสมบัติ และเลือกเฟ้นผู้ที่สมัครเข้าเป็นนักเรียนฝึกหัดอาจารย์ ซึ่งจะ
ต้องเป็นผู้ที่เรียนดี ประพฤติดี ทั้งนี้กรมศึกษาธิการก็ได้คาดหวังไว้ว่า ผลจาก
การคัดเลือกผู้เรียน จะทำให้ "...ครูที่ได้รับประกาศนียบัตรจากโรงเรียนอาจารย์
จะล้วนแต่เป็นคนดีทั้งสิ้น..."^๖ นักเรียนฝึกหัดอาจารย์เหล่านี้ เล่าเรียนสำเร็จ
แล้ว ก็จะได้รับราชการเป็นครู ภายใต้ความดูแลของกรมศึกษาธิการ^๗ เมื่อ
เป็นเช่นนี้ ผู้วิจัยจึงมีความคิดเห็นว่า โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์ มีสัมฤทธิ์
ผลทางการศึกษาที่ดี นอกจากนั้นแล้ว จากหลักฐานเท่าที่สามารถค้นคว้าได้นั้นไม่
ปรากฏถึงข้อต่อทางการศึกษาของโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์เลย

ทางด้าน การจัดการศึกษาในแผนกประถมเทพศิรินทร์ ไม่ปรากฏหลัก
ฐานเกี่ยวกับคุณภาพของการศึกษา หรือ สัมฤทธิ์ผลทางการศึกษาของโรงเรียนเลย แต่
เมื่อพิจารณาว่า โรงเรียนประถมนี้ เป็นโรงเรียนสำหรับให้นักเรียนฝึกหัดอาจารย์
ได้ทดลองฝึกหัดสอน ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนจึงควรอยู่ภายใต้การดูแล
ของคณาจารย์โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ จึงน่าที่จะมีการควบคุมมาตรฐานของการ
ศึกษาได้เป็นอย่างดี ประกอบกับ ครูซึ่งทำการสอน ก็ได้รับการฝึกหัดและคัดเลือก
มาเป็นอย่างดีแล้ว ผู้วิจัยจึงมีความเชื่อว่า สัมฤทธิ์ผลทางการศึกษาของนักเรียน
แผนกประถมดี เช่นเดียวกับสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษา ของนักเรียนฝึกหัดอาจารย์
เช่นกัน

^๖ กรมศึกษาธิการ, "คำสั่งเรื่องนักเรียนอาจารย์ชั้นฝึกหัด," วิทยาจารย์
2, 11 มีนาคม 2455: 408-412.

^๗ ดวงเดือน พิศาลบุตร, ประวัติการศึกษาไทย (กรุงเทพมหานคร:
ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 76.

โรงเรียนสวนกุหลาบอังกฤษวัดเทพศิรินทร์
และภายหลังการเปลี่ยนแปลงชื่อโรงเรียน

ระยะเวลาของการเปลี่ยนแปลง การจัดการศึกษาในโรงเรียนในวัดเทพศิรินทร์ราชวาส เมื่อวาระที่เป็นโรงเรียนสวนกุหลาบอังกฤษวัดเทพศิรินทร์ เรื่อยไปจนถึงพ.ศ. 2475 ซึ่งโรงเรียนใช้ชื่อว่า โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์นั้นเป็นเวลาอันยาวนานถึง 26 ปี และได้มีการเปลี่ยนแปลงชื่อโรงเรียน พร้อมทั้งการจัดการศึกษาภายในโรงเรียน แต่อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงของการจัดการศึกษานั้น เป็นไปตามหลักสูตรของกรมศึกษาธิการ และสำหรับการเปลี่ยนชื่อโรงเรียนนั้น ก็ไม่ได้มีผลต่อการจัดการศึกษาภายในโรงเรียนแต่อย่างใด ผู้วิจัยจึงขอกล่าวถึง คุณภาพของการศึกษา ในภาพรวมของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทร์ราชวาสนับแต่วาระที่ใช้ชื่อว่า โรงเรียนสวนกุหลาบอังกฤษวัดเทพศิรินทร์ เป็นต้นมา

เมื่อพิจารณาหลักฐานต่างๆที่สามารถค้นคว้าได้ สามารถกล่าวถึงคุณภาพของการจัดการศึกษาได้ทั้งในข้อดีและข้อด้อย

สำหรับข้อดีนั้น คือ การดำเนินการจัดการศึกษาภายในโรงเรียน ซึ่งกรมศึกษาธิการให้ความสนใจในการจัดการเป็นอย่างมาก จนเป็นเหตุให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการดำเนินการมากกว่าโรงเรียนอื่นๆ อีกหลายโรงเรียน ทั้งนี้กรมศึกษาธิการ ก็ได้ประกาศว่า "...ค่าใช้จ่ายโรงเรียนมัธยมศึกษาฝ่ายภาษาต่างประเทศเทพศิรินทร์ เปลืองมากขึ้นทุกที เพราะสอนวิชามากขึ้น และจัดการทุกอย่างเป็นพิเศษ..."^{๒๒} การที่กรมศึกษาธิการ ให้ความสนใจ ดูแลจัดการเช่นนี้ ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า น่าจะมีผลให้ สัมฤทธิ์ผลทางการศึกษาของนักเรียนสูง ทั้งนี้สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากหนังสือจากปลัดกรมกองตรวจการ ที่มีไปถึงพระยาไพศาลศิลปศาสตร์ เมื่อพ.ศ. 2453 กล่าวถึงความสำเร็จของนักเรียนโรงเรียนมัธยมวัด

^{๒๒} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 29/11 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องคำสั่งและประกาศการเก็บเงินค่าเล่าเรียนนักเรียนทุกชนิด (3 สิงหาคม 2450-25 มีนาคม 2453)

เทพศิรินทร์ ที่เรียนจบหลักสูตรการศึกษา แล้วได้รับการคัดเลือกไปศึกษาต่อยังต่างประเทศบ้าง เข้าศึกษาต่อในโรงเรียนอุดมศึกษาบ้าง หรือรับราชการตามกรมกระทรวงต่างๆ หรือมีเงินที่รับจ้างบริษัท ซึ่งหมายถึงไม่มีผู้ว่างงานเลย^{๘๙} เหล่านี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของโรงเรียน และเป็นผลให้ได้รับความนิยมนิยมจากประชาชนทั่วไป ดังคำยืนยันจากพระยาไพศาลศิลปศาสตร์^{*} ด้วยข้อความจากจดหมายกราบบังคมทูลของท่าน ต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า "...โรงเรียนเทพศิรินทร์ เป็นโรงเรียนมัธยมพิเศษที่มีคนนิยมมาก..."^{๙๐} ทั้งนี้ สอดคล้องกับข้อมูลจากบันทึกของกรมศึกษาธิการ ที่ว่ามีผู้สมัครเข้าเรียนในโรงเรียนเทพศิรินทร์จำนวนมาก จนเกินกว่าที่ทางโรงเรียนจะรับไว้ได้ จึงต้องแนะนำให้นักเรียนไปสมัครเข้าเรียนในโรงเรียนอื่น^{๙๑}

เกี่ยวกับการที่มีผู้สมัครเข้าเรียนเป็นจำนวนมากนี้ ยังสามารถเห็นได้จากกรณีที่ ชาวต่างประเทศ^{*} ขอสมัครเข้าศึกษาแล้วเรียนในโรงเรียนอีกด้วย^{๙๒}

^{๘๙} กงจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.50.5/22 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องโปรเฟสเซอร์ชาร์ลส์ แปรตส์ เยี่ยมโรงเรียนเทพศิรินทร์ (ร.ศ.129)

^{*} พระยาไพศาลศิลปศาสตร์ นามเดิม คือ สนั่น เทพหัสดินทร์ ณ อยุธยา ภายหลังได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี

^{๙๐} "พระราชหัตถเลขา," วารสารศิลปากร 3 (ตุลาคม 2492) : 1-18.

^{๙๑} กงจดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ.50.5/18 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องกรมหมื่นนพวรวงศ์วรานุรักษ์ฝากบุตรและหลานเข้าเรียนในโรงเรียนเทพศิรินทร์ (3-5 พฤษภาคม 2453)

^{*} นักเรียนของสถานทูตญี่ปุ่น ได้ขออนุญาตเข้าศึกษาในโรงเรียนเทพศิรินทร์ คือ นายชันมาสะโอชิราฮามา และนายอุมิโน

^{๙๒} กงจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.50.5/38 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องนายอุมิโน นักเรียนสถานทูตญี่ปุ่น สมัครเข้าเป็นนักเรียนโรงเรียนวัดเทพศิรินทร์

นอกจากนี้ เพื่อพิจารณาจากรายชื่อนักเรียนของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส พบว่ามีพระราชวงศ์เข้าศึกษาเล่าเรียนด้วย ผู้วินิจฉัยขอตั้งข้อสังเกตว่า ในครั้งนั้น สังคมไทยยังมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย และยังมีแนวคิดเรื่องไพร่-ผู้ดี อยู่มาก^๓ จึงเป็นเรื่องน่าสนใจที่พระราชวงศ์เข้ามาศึกษาร่วมกับราษฎรสามัญ โดยที่ขณะนั้น ยังมีโรงเรียนราชวิทยาลัยซึ่งนักเรียนเกือบทั้งสิ้นเป็นพระราชวงศ์และบุตรขุนนางข้าราชการ^๔ ทั้งนี้ อาจเป็นไปได้ว่า โรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาสในครั้งนั้น เป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียง และมีคุณภาพทางการจัดการศึกษาด้วย จึงมีพระราชวงศ์ของไทยและต่างประเทศ* เข้าศึกษารวมอยู่ด้วย การ

^๓ จารุวรรณ ไวยเจตน์, "การศึกษาภาคบังคับของไทยในระยะ 10 ปีก่อนพ.ศ. 2475," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร, 2516), หน้า 51.

^๔ เดวิด เค. วยอจ, "การศึกษากับการทำสังคมไทยให้ทันสมัย," แปลโดย โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, วารสารประวัติศาสตร์, หน้า 63-90.

* พระราชวงศ์ที่เสด็จเข้าศึกษาในโรงเรียนในวัดวัดเทพศิรินทราวาส มีหลายพระองค์ อาทิเช่น

พระองค์เจ้าอานันทมหิดล พระโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงสงขลานครินทร์ ซึ่ง เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 แห่งราชวงศ์จักรี ในปีพ.ศ. 2477 หลังจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสละราชสมบัติ

พระองค์เจ้าจุมพฏวงศ์บริพัตร พระโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ซึ่งเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ที่อาวุโสสูงสุดในสมัยรัชกาลที่ 7 จึงทรงได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นผู้สำเร็จราชการรักษาพระนคร เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสประเทศญี่ปุ่น แคนาดา และสหรัฐอเมริกา เมื่อพ.ศ. 2474

พระองค์เจ้าจิระศักดิ์สุประภาต และ พระองค์เจ้าพิระพงศ์ภาณุเดช พระโอรสในสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยาภาณุ

พันธุวงศ์วรเดช

หม่อมเจ้าอากาศดำเกิง ระพีพัฒน์ พระโอรสใน กรมหลวงราชบุรีดิเรก
ฤทธิ

หม่อมเจ้าปิยะรังสิต รังสิต พระโอรสในกรมพระยาไชยนาทนเรนทร
และพระราชวงศ์จากต่างประเทศ คือ ตนกู อับดุล ราห์มาน อดีต
นายกรัฐมนตรีของประเทศมาเลเซีย เข้าศึกษาในโรงเรียนเทพศิรินทร์ เมื่อพ.ศ.
2456 ครั้งนั้นชื่อโรงเรียนว่าโรงเรียนมัธยมพิเศษเทพศิรินทร์

ที่ผู้วิจัยมีทัศนะเช่นนี้ สืบเนื่องจากข้อความที่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนาฯ ทรงกล่าวถึง การตัดสินพระทัย ของพระบรมราชชนนีฯ ในการส่งพระโอรส คือ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล (พระนามในครั้งนั้น) เข้าศึกษาในโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ โดยทรงลงความเห็น ว่า โรงเรียนมีความเหมาะสมที่จะส่งพระโอรสมาเรียนได้⁹⁵

จากข้อมูลทั้งสิ้นนี้ ผู้วิจัยขอแสดงความคิดเห็นว่า โรงเรียนในวัดเทพศิรินทร์ราวาส ในครั้งนั้น เป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียงมาก ซึ่งเป็นทัศนะที่สอดคล้องกับแนวความคิดของ มนูญ ลาชโรจน์ ที่กล่าวถึงว่า โรงเรียนเทพศิรินทร์ มีความสามารถในเชิงวิชาการ ระเบียบวินัย จัดเป็นโรงเรียนที่มีคุณภาพ⁹⁶

อนึ่ง เมื่อพิจารณาถึง แนวคิดในการจัดการศึกษาของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทร์ราวาส จากหลักฐานเท่าที่สามารถค้นคว้าได้ ในวาระที่ใช้ชื่อโรงเรียนว่า โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์นั้น โรงเรียนมุ่งเน้นด้านวิชาการอย่างจริงจัง เห็นได้จาก เหตุผลของโรงเรียน ที่จะยกเลิกการเรียนแผนกกลางนั้น มีว่า "...รู้สึกกันว่า แผนกกลาง ไม่สำคัญ และมีประโยชน์ต่อไปภายหน้าน้อย คือ เมื่อเรียนสำเร็จแล้ว จะไปเข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัยยาก..."⁹⁷ สำหรับการเรียนแผนกกลางนั้น เป็นที่เข้าใจกันว่า เป็นการเรียนสำหรับผู้ออกไปประกอบ

⁹⁵สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนาฯ, "พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลและโรงเรียนเทพศิรินทร์," ใน 100 ปี เทพศิรินทร์ 15 มีนาคม 2428-2528, หน้า 5.

⁹⁶มนูญ ลาชโรจน์, "นโยบายการจัดการศึกษามัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2453-2463)," วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ.2525.

⁹⁷กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.50.5/66 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องโรงเรียนเทพศิรินทร์ขออนุญาตเปิดการสอนมัธยมบริบูรณ์ชายแผนกกลาง (7 เมษายน - 1 พฤษภาคม 2474)

อาชีพ ไม่ศึกษาต่อ^{๑๑} ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงขอแสดงความคิดเห็นว่า การจัดการเล่าเรียนในโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ มุ่งเพื่อการสอบเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาเป็นสำคัญ จึงจำเป็นต้องกวัดขั้นด้านวิชาการ ทั้งนี้ มีข้อมูลสนับสนุนต่อไปเมื่อ โรงเรียนขออนุญาตจากกรมศึกษาธิการ เปิดการเล่าเรียนแผนกกลางขึ้นมาอีกครั้ง ซึ่งก็ด้วยเหตุผลว่า "...โรงเรียนรู้สึกว่าการแบ่งปันทุนเล่าเรียนหลวงประจำปี นักเรียนที่เรียนในแผนกกลางได้เปรียบกว่า..."^{๑๒} กล่าวได้ว่า การเปิดแผนกกลางอีกครั้งนี้ เป็นส่งเสริมด้านวิชาการอีกเช่นกัน ครั้งนี้ เพื่อสร้างชื่อเสียงให้โรงเรียนในการสอบชิงทุนเล่าเรียนหลวง

อย่างไรก็ตาม จากเอกสารที่ค้นคว้าได้นั้น กล่าวถึงข้อดีของการจัดการศึกษาของโรงเรียนเช่นกัน ทั้งนี้ เป็นข้อบกพร่องของโรงเรียน ทั้งในด้านระเบียบวินัยของนักเรียน และการปฏิบัติงานของครูผู้สอน ดังปรากฏในรายงานการตรวจโรงเรียนของ กองตรวจ กระทรวงธรรมการ เมื่อ พ.ศ. 2459 ผู้วิจัยขอแยกข้อมูล มาสนับสนุน ตามลำดับ คือ

ความบกพร่องในด้านระเบียบวินัยของนักเรียน

...เด็กมักไม่มีใครได้เข้าห้องให้ทันเวลาตามสมควร มักโอเอ้อยู่ตามโรงอาหารบ้าง หลังโรงเรียนบ้าง...ซ้ำในเวลาเรียนอย่างอื่นที่ควรอยู่ในห้องเรียน ก็มักมีเด็กเที่ยวโอเอ้อยู่ตามที่ต่างๆ บ้างก็เที่ยว

^{๑๑} หะริน หงสกุล, "เทพศิรินทร์ร้อยปีเข้านี้แล้ว," ใน 100ปีเทพศิรินทร์ 15 มีนาคม 2428-2528, หน้า 363-368.

^{๑๒} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศต. 50. 5/66 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องโรงเรียนเทพศิรินทร์ขออนุญาตเปิดการสอนมัธยมบริบูรณ์ชายแผนกกลาง (7 เมษายน-1 พฤษภาคม 2474)

ยื่นอ่านหนังสือพิมพ์ บ้างก็เที่ยวเดินไขว่...^{๑๐๐}

ความบกพร่องด้านการปฏิบัติงานของครู
... (นักเรียนขวกไขว่) ครูก็ไม่เห็นว่ากล่าวกันอย่างไร... อาจารย์
ใหญ่ไม่มีใครรักษาคำสั่งให้เป็นไปตามคำสั่ง บางที่ถึงกับล้มการสอนของ
ครูในโรงเรียนนี้ นับว่ายังไม่ดี เพราะเตรียมการก่อนไม่ดี ไม่มีวิธี
สอน และไม่มีใครตรวจด้วย...^{๑๐๑}

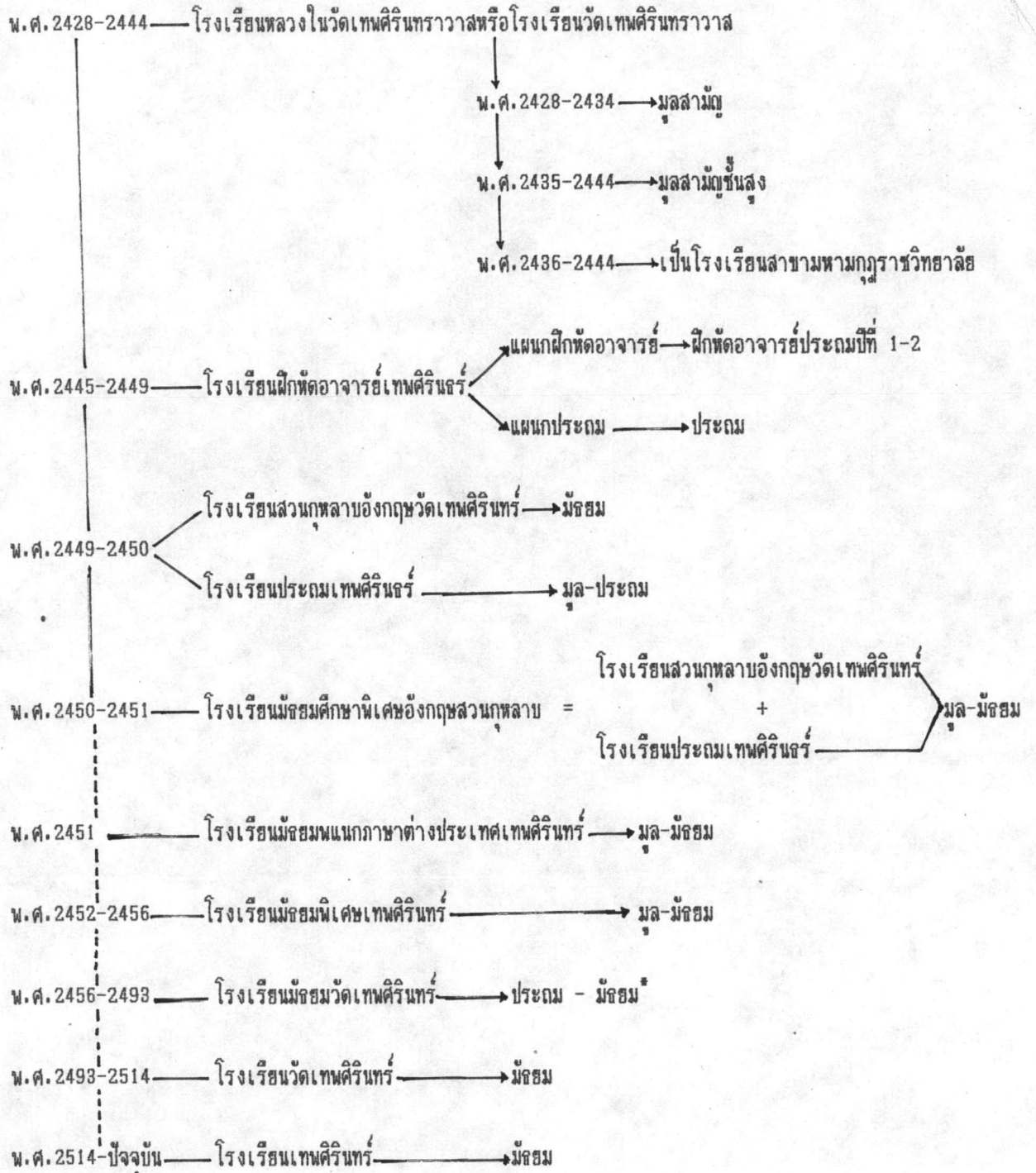
ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นข้อมูลแสดงถึงข้อดีและข้อด้อยของการจัดการ
ศึกษาของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส ในวาระที่ใช้ชื่อโรงเรียนว่า โรงเรียน
เรียนสวนกุหลาบอังกฤษวัดเทพศิรินทร์ เป็นต้นมา

การจัดการศึกษาของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส เริ่มต้นตั้งแต่ปี
พ.ศ. 2428 และมีการปรับเปลี่ยน ทั้งรูปแบบของการจัดการศึกษา และชื่อของโรง
เรียน โดยการเปลี่ยนรูปแบบของการจัดการศึกษาในโรงเรียนนั้น บางครั้ง
เป็นการเปลี่ยนที่ผู้วิจัย มีความเห็นว่า "พลิกรูปแบบ" อย่างสิ้นเชิง ดังเช่น การ
เปลี่ยนจาก การเป็นโรงเรียนหลวงในวัดเทพศิรินทราวาส มาเป็นโรงเรียนฝัก
หัดอาจารย์เทพศิรินทร์ และเปลี่ยนอีกครั้งไปเป็นโรงเรียนสวนกุหลาบอังกฤษวัด
เทพศิรินทร์ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนรูปแบบของการจัดการศึกษาเป็นครั้งสุดท้ายเพราะ
ต่อจากนี้ไป เป็นการเปลี่ยนแปลงชื่อของโรงเรียน และปรับรูปแบบของการจัดการ
ศึกษา ไปตามหลักสูตรที่กระทรวงธรรมการจัดเท่านั้น การจัดการศึกษาของโรง
เรียนในวัดเทพศิรินทราวาส ยังคงดำเนินอยู่จนปัจจุบันนี้ โดยใช้ชื่อโรงเรียนว่า
โรงเรียนเทพศิรินทร์

^{๑๐๐} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 50.5/35 เอกสารกระทรวงศึกษา
ธิการ เรื่องรายงานการดีและความเสียหายของโรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ ซึ่งหลวง
ประกอบวุฒิสารได้ไปตรวจ (พ.ศ. 2459)

^{๑๐๑} เรื่องเดียวกัน.

การจัดการศึกษาของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส

* พ.ศ. 2480 ยกเลิกชั้นประถม

| เปลี่ยนแปลงรูปแบบของโรงเรียน

⋮ เปลี่ยนชื่อโรงเรียน